

LIBELLI HISTORIAE ACADEMIAE AGRIENSIS

Az egri tanítóképző története

1828–1959

Az egri tanítóképző története
1828–1959

EKF LICEUM KIADÓ, EGER

2005

Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta:

Dr. Dobos József

Lektorálta:

Dr. Nagy József

A kiadásért felelős:
az Eszterházy Károly Főiskola rektora
Megjelent az EKF Líceum Kiadó műszaki gondozásában
Igazgató: Hekeli Sándor
Műszaki szerkesztő: Nagy Sándorné
Megjelent: 2005. május   Példányszám: 200
Készült: B. V. B. Nyomda és Kiadó Kft., Eger
Felelős vezető: Budavári Sándor

Tartalom

ELŐSZÓ.....	5
BEVEZETÉS	7
1. A tanítóképző történetének jelentősebb mozzanatai 1848-ig.....	8
2. Az intézet és növendékei az 1848/49-es szabadságharc idején.....	14
3. A tanítóképző a Habsburg önkényuralom korában	15
Az intézet tanulói.....	18
4. A kiegyezés utáni évek.....	19
5. A tanítóképző fejlődése az 1920–30-as években	20
6. Változás a tanítóképző vezetésében, munkájában.....	24
7. Újrakezdés 1944 végén	26
8. Az Egri Érseki Tanítóképző államosítása	29
Jegyzetek	31
Irodalom	34
Egy egri tanár és diákjainak elhurcolása a Szovjetunióba	35
Megemlékezés Dr. Somos Lajos az Egri Érseki Tanítóképző utolsó igazgatója születésnek 100. évfordulójáról	43
Somos Lajos szeretett igazgatómra emlékezem	48
A növendékek elhelyezése, ellátása, segélyezése	50
Internátus	50
Öregdiák szövetség	52
Az intézet igazgatói.....	54
Az Egri Tanítóképzős Öregdiákok Baráti Köre	56
A könny is kicsordult a szemekből a prepa-napon.....	57
Elszámoltak az életükkel.....	59
Néhány gondolat az új ember kikovácsolódásának útján.....	61

ELŐSZÓ

Alapító okiratunk így kezdődik: „Az Eszterházy Károly Főiskola történeti előzménye az 1740-ben a jogi tudományok művelésére létrehozott kollégium, az 1774-től Eszterházy Károly által működtetett Liceum. Intézménytörténeti szempontból az 1774-es esztendő a Főiskola alapítási évének tekintti. Közvetlen jogelődjét, a Pedagógiai Főiskolát 1948. június 1-jén alapította a Magyar Országgyűlés debreceni székhellyel, amely 1949. október 8-tól Egerbe költözött a Liceum épületébe.”

A líceumban 1744 és 1948 között is többféle magas színvonalú felsőoktatás működött. Ebből joggal emelhető ki az 1828-ban alapított első magyaryelvű tanítóképzés. Első igazgatója *Rajner Károly* c. püspök, nagyprépost, a tudományok, művészetek és a nevelés elkötelezett pártolója és nagy barátja volt. A közel 130 éves működés ideje alatt a képzést kiemelkedő személyiségek igazgatták. Így, a teljesség igénye nélkül emelek ki ebből kettőt. A kiegyezést követően 1868-tól *Tárkányi J. Béla* kanonok, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, majd egy későbbi korban, 1931-től *dr. Somos Lajos*, az első civil igazgató irányítja képzést, akinek pedagógiai munkásságát tisztes hely illeti meg a 20. század magyar neveléstörténeti irodalmában.

Ezzel a nagy értékű és felelősségteljes örökséggel és szellemi üzenettel is indulhatott Egerben közel hat évtizede szaktanárképzés intézménye, mai nevén az Eszterházy Károly Főiskola. Közel két évszázad a magyar pedagógusképzésért Egerben, mely folytonosság jövőt bátran építő elkötelezettségre sarkal. Nem választhatók el mesterségesen ezek az időszakok, így a történelmi örökség ápolásában is közöséget vallunk és vállalunk.

A nagy elődök hagyatékának értékei addig maradhatnak fenn, amíg őrzi azokat a hálás utókor. A Tanítóképzős Öregdiákok Baráti Köre és a tanárképzősök által létrehívott Lyceum Baráti Köre küldetése a közös Alma Mater volt hallgatói egyesítésének elősegítése, hogy a mai és a jövőbeni hallgatók a Liceum örökségéhez hű öregdiákok maradjanak. Őszintén reméljük, hogy a két baráti kör együttműködése és szövetsége elősegíti e küldetés beteljesülését.

A LIBELLI HISTORIAE ACADEMIAE AGRIENSIS sorozat legújabb kiadása „Az egri tanítóképző története 1828–1959.” dr. Dobos József egykori diáknak, nyugalmazott igazgatónak, a Baráti Kör elnökének igényes munkája. Őszinte örömmel ajánlom az olvasó kezébe!

BEVEZETÉS

Magyarországon a 18. század második felében az iskolamesterek képzésére semmiféle intézmény nem szolgált. A katolikus, a protestáns és a görögkeleti egyházak, az iskolai tanítást továbbra is szigorúan saját feladatuknak tekintették. A régi, maradi felfogással szemben változást, merőben újat csak a felvilágosodás szellemi áramlata hozott. Mária Terézia és II. József már belátta, hogy a nemzet többségének a szellemi sötétségből való felemelése elsőrendű politikai feladat. Továbbá rájöttek arra, hogy a tudatlanság nem lehet termékeny talaja és alapja a lakosság jól adófizető-képességének. Mária Terézia 1769-ben elrendelte az ország összes vármegyéjében az elemi népiskolák legfontosabb adatainak hatósági összeírását. Ezután jelenik meg 1777-ben a Ratio Educationis, mely felöleli az egész közoktatásunk szervezetét az elemi iskolától az egyetemig. II. József szerint fontosabb az írni-olvasni tudók nagy száma, mint az egyetemeké.(1) Mindketten kultúrpolitikájuk középpontjába a népnevelés ügyét állították. Állami feladatnak tekintették, hogy az ország valamennyi polgára a műveltség minimumát megkapja. A közoktatást, az iskolapolitikát abszolutisztikus céljaik megvalósításának szolgálatába kívánták állítani.

II. József halála után II. Lipót lett az utóda, aki már nem lelkesedett annyira a népoktatás fejlesztésének ügyéért. 1790/91-i országgyűlés még külön Tanulmányi Bizottságot hozott létre az iskolai reformok kidolgozására, de ez a bizottság elkésett munkálataival és mire elkészült, az országgyűlés már feloszlott, és a megváltozott külpolitika (a francia forradalom) elterelte a figyelmet a népoktatási reformokról. A Tanulmányi Bizottság pedig már reformjavaslataiban felvetette és szorgalmazta a tanítóképzés tervszerű megoldását is. Kijelentette ugyanis, hogy „ki kellene mondani, hogy csak az lehet tanító, aki legalább három grammatikai osztályt járt, mert így az ifjú magyarul megtanulván, e nyelvet tovább maga is taníthatná s a faluban magyarul jegyzősködhethetnének is”.(2) Ugyancsak sürgeti a tanítóképzők felállítását a protestáns kultúrpolitikus, Teleki László is. Mégis ez ügy iránt a későbbiek során egyre magasabb lesz az elhidegülés, sőt a Martinovics-féle első köztársasági mozgalom után teljesen befagyott, megme-

revedett. Ehhez nagymértékben hozzájárult maga a király, I. Ferenc, akire nagy hatással volt öccse, Sándor Lipót főherceg, az ország nádora.

A főherceg 1790-ig legalábbis látszólag jóindulattal viseltetett hazánk iránt, de a Martinovics-féle köztársasági mozgalom után teljesen szembehelyezkedett az ország érdekeivel. 1795-ben írt egy memorandumot az ország állapotáról és a szükséges intézkedésekről, melyet elküldött bátyjának, aki annak szellemében cselekedett. E memorandum iskolai vonatkozásának lényege, hogy nem kell a falu parasztfjúságát oktatni, felvilágosítani, mert az csak káros és veszélyes lehet. A meglévő iskolákat nem egyszerre kell megsemmisíteni, hanem fokozatosan kell elsorvasztani. E memorandum után szomorú idők következnek a magyar iskolaügyre. Az Ürményi és társai által kidolgozott Ratio Educationis-szal meginduló nagy mozgalom megtorpan, stagnál, intézkedéseit lanyhán vagy egyáltalán nem hajtják végre, nincs fejlődés.

A 19. század első két évtizedében sincsen Magyarországon tanítóképzés és képesítés. A tanítók néhány hónapi tanfolyamon vettek részt és e révén szereztek jogot a tanításhoz. A tanítók között voltak olyanok, akik éppen hogy csak írni-olvasni tudtak, voltak közöttük kiszolgált katonák, vándorszínészek, kézművesek.

Ilyen előzmények után alapította meg Pyrker László akkori egri érsek, 1828-ban az első magyar nyelvű tanítóképzőt. A szepesi tanítóképző ugyan előbb, 1819–20-ban nyílt meg, de az német és szlovák nyelvű volt. Alapítója ennek is Pyrker volt, aki akkor még mint szepesi püspök tevékenykedett.

1. A TANÍTÓKÉPZŐ TÖRTÉNETÉNEK JELENTŐSEBB MOZZANATAI 1848-IG

Az egri tanítóképző megalapításának indító okait maga az érsek mondja el alapítólevelében. Már Szepes és később Heves megyében is számos falusi iskolát meglátogatott és ezekről a következőképpen nyilatkozott: „... több falusi iskolákban olyan tanítókra találtam, kiknek inkább tanulni, mint tanítani kellene! Nevelé szívem fájdalmát némely tanítóknak, kik mint énekesek az Isteni szolgálat végzésben részt venni szoktak, az éneklésben és orgonálásban fület, szívet sértő járatlanságok, kik ugyanazon ének s orgonával fojtják el a szívek buzgóságát, mellyel különben az ájtatosságot leghathatósabbban emelni lehetne!”(3)

Ez a rettentő elmaradottság készítette arra, hogy a mesterek kiművelésére intézetet alapítson. Pyrker 5000 váltóforintot adott a tanítóképző megalapítására, továbbá adakozásra szólította fel a megye jómódú lakosait is, amelynek hatására összesen mintegy 30 000 váltóforint gyűlt össze. Megérkezett a királyi megerősítő levél is, mely az intézetet közvetlenül a Királyi Helytartótanács felügyelete alá helyezte.

Az intézet megszervezését első igazgatója, Rajner Károly érseki helyettes végezte el. Tanárok: Maskovics Mihály nagykállói káplán, Wilt György egri főszékesegyházi „hangászigazgató” (karnagy), aki mellé segédoktatóként Rudassy László városi énekest (kántort) rendelték.

1828. november 11-én tartotta Pyrker érsek az iskolaév ünnepélyes megnyitását. Nagy örömmel és szeretettel köszöntötte az új intézet tanárait és első növendékeit. A tanulók létszáma összesen 7 volt, akik közül 4 bennlakó, 3 pedig bejáró volt. A kintlakó növendékek azokból kerültek ki, akik a „hangászatra” alkalmatlanok voltak. Az intézet egyelőre a Káptalansoron levő Foglár-féle nevelőintézetben nyert elhelyezést.

Az intézet életének első esztendeiről Maskovics Mihály tanár értesít bennünket, aki 1834-ben Egerben egy vékony kis füzeteszerű kéziratot jelentetett meg a következő címmel: „A falusi Iskola Mesteri Hivatalra készítendő számára az Egri Anyamegyében alapított Intézetnek rövid előadása”. E kis könyvecske igen értékes adatokat tár az olvasója elé az intézet első négy évének történetéről és szervezeti szabályzatáról. Szól az intézet céljáról, rendtartásáról, az erkölcsi nevelésről, a tanítókról, a növendékekről, a tanulmányi tárgyakról stb.-ről. Ezekből néhány ma is fontosnak és érdekesnek látszó gondolatot szó szerint idézek, például az intézet rendtartásából és céljából: „A Falusi Ifjúság helyes oktatása sokkal fontosabb dolog, mint némelyeknek látszik. Csak gyermekekből válnak emberek, kik hogy különféle viszonyaikban..., mint hív alattvalók, iparkodó polgárok, jó házastársak, szülék ... a közéletre szerencsés hatással léphessenek fel, oktatás és nevelés által kell kimiveltetniök, s mivel erre a szüléknek sem üdejök, sem elég ügyességök nincsen a szükséges oktatásnak iskolákban Tanítók által kellene megtörténni... Az iskolák, hogy a kívánt gyümölcsöt hozzák olyan Tanítókkal látassanak el, kik a jó erkölcsben nemcsak a tanuló ifjúságnak, hanem az egész Helységnek példát adnak, a Tanítás szabásaiban jártasak s ezen kívül egyéb tulajdonok, úgy mint a gyermekekhez szives hajlandóság, béketűrés, szor-

galom által ezen hivatalra születtek, és ha egyszersmind Egyházi Énekesek a Hangászat mesterségében gyakorlottak legyenek.”(4)

Szól továbbá a tanulók erkölcsi neveléséről, a házi törvényekről, a tanítók példamutatásáról stb. Többek között ezeket írja: „Mivel egy Iskolamester sokkal többet árt tanítványainak rossz példa adással, maga rossz erkölcsű lévén, mint oktatás által használhatna: azért fődolog az Intézetben a Nevendékeket Előljárók és Törvények által úgy vezérelni: hogy tiszta értelmök jóakarattal párosodván, ne csak szóval, hanem tettel is tanítsák a reájok bízandó Ifjúságot.”(5) Tehát már ekkor látták a pedagógus magatartásának példamutatásának nagy nevelő erejét. Már 175 évvel ezelőtt jól tudták, hogy „... e tárgyban (már mint a tanulók nevelése terén) legtöbbit tehet azon ... Férfiú, ki a Nevendékeknek Tanítója lévén s azon kívül az Intézeti épületben a Nevendékek nappali és éjjeli teremjeik mellett lakván azoknak ki ösmeretére s erkölcsi javítására legbővebb alkalommal és hatással bírhat.”(6)

A tanítóképzősök mellé rendelt nevelőtanárnak az volt a feladata, hogy a tanulókat tanulás közben és egyéb más alkalmakkor oktassa ki hivatali kötelességükre, előljáróik iránti tiszteletre és engedelmességre, továbbá, hogy a tanulók megfigyeléseiről és tapasztalatairól az intézet igazgatóját tudósítsa.

Az intézet megalakulásakor a következő kötelező tantárgyak voltak: hittudomány, értelmes olvasás, szépírás, helyesírás, számvetés szabályai, különféle esedező, kötelező, nyugtató és egyéb levelek szerkesztése, tanítás és nevelés tudománya, az egyházi énekeseknek, azaz a kántoroknak pedig a „hangászat” ismerete. Volt továbbá – egy 21. századbeli ember számára legalábbis furcsa tantárgy – a jegyzői teendők ellátásának ismerete, hivatalos nevén Népjegyzői Utasítás. Erről Benkóczy Emil – az Egri Tanítóképző Intézet történelem szakos tanára – könyvében a következőket írta: „... mivel több helységekből az adózó nép kíméllése tekintetéből a Jegyző hivatalt is az Iskolamesternek viselik, hogy a Nevendékek e részben egészen járatlanok ne legyenek, a Jegyzői Hivatalra ezen Tek. Heves vármegye Számvevője által kidolgozott utasítás is közöltetik a Nevendékekkel.”(7)

A tanulóknak félévenként kellett vizsgáznuk. A kántoroknak is készülő a másodévben tanulták az ezzel kapcsolatos tárgyakat. Akik csak iskolamesternek kívántak lenni, azok egy év után is megkaphatták a tanításra feljogosító „bizonyosság levelet” (oklevelet).

Érdekességként hadd álljon itt egy 1843/44-es tanévből származó okirat, illetve annak egy-két részlete, mely mutatja, hogy az egyes tantárgyak keretén belül mivel foglalkoztak.

„A Tanítás Tudományból:

- A./ Bevezetés a Tanítás Tudományába.
  - a., A tanítás ismeretéről.
  - b., Szükségéről.
  - c., Felosztásáról.
  - d., Céljáról.
  - e., A Tanítás általános szabályairól.
  - f., A Tanítás célirányosságairól.
- B./ A Tanítás Módszereiről (Formáiról) név szerint.
  - a., A kikerdeztető (Socratica).
  - f., Figyelmező.
  - c., Szóval való.
  - d., Első betűk által.
  - e., Olvasás általi tanítás módszereiről.
  - f., A hiányos tanítási módszerekről.
- C./ A Tanítás segéd-eszközeiről.
  - a., Az oskolai Elöljáróságról.
  - b., Az oskolai törvényekről.
  - c., Jegyző könyvekről.
  - d., A tanulók osztályzatáról.
  - e., A tanulók figyelméről.
  - f., A tanítónak tanítás előtt, alatt s utáni kötelességeiről.
  - g., Mít kell a tanítónak arra nézve tennie, hogy a tanulót ön-maga tökélyítésére szoktassa.
  - h., Az elemi népiskolák elrendezéséről.
  - i., A tanulónak oskolába való első felvétele s végső elbocsátásáról.
  - k., A tanítónak kötelességeiről midőn az oskolát főbb rangú vendégek látogatják.
  - l., A félévi nyilvános Vizsgálatról!”(8)

Wilt György a Praeparandiában a zeneszeres hangászat tanítója, aki a tanítóképző megalakulásától haláláig, 1846-ig tanított, írta az egyik

felterjesztésében: „Azon tárgyakról, mellyeket az Egri Érseki Tanítói s Kántori hivatalokra Képző Intézet növendékei az orgona játékot illető tudományokból s az Egyházi Szerartásokban elő-forduló Gregoriánum-ból az iskolai év lefolyása alatt tanulnak.”

- a., A Hang távolságról.
- b., A hang nemekről.
- c., Accordokról, Harmónia és Melódiáról.
- d., Modulatziókról.
- e., Praeludium és Fuga játékról.
- f., Hangászati ékesítésről.
- g., A Gregoriánum Énekről.
- h., A Hangok alap szabályairól.
- i., A Hangjegyek, Nyugjegyek, Pontok értékéről.
- j., A változtató jegyekről a hangászatban.
- k., A különféle hangmértékek (tactusok) ismeretéről.
- l., A Kadentziákról.
- m., Responsoriumokról. (9)

A 19. század 30-as, 40-es éveiben már volt anyakönyv, amit akkor „Értesítvénynek” neveztek. Egy 1845-ből származó „értesítvény” a következő adatokat tartalmazta: „Szám (azaz sorszám) – Név – Testalkat – Mi nyelveket és miként beszél? – Hány iskolát és milly előmenetellel végzett? – Előmenet tárgyai: Keresztény Tan – Bibliai történetek – Neveléstan – Tanítástan – Honi történetek – Földleírás – Számvetés – Ékes- és Helyesírás – Népjegyzői utasítás – Zenészet – Népszerű egyházi éneklés – Gregorián éneklés – Erkölcsi viselet – Észrevételek.”(10)

Az intézet a legszükségesebb taneszközöket biztosította növendékeinek. Az osztálytermekben íróasztalok, fali táblák, egy orgona, 3 kisebb klavir (zongora) volt. Minden tanuló rendelkezett: egy ABC-táblácskával, betűző és olvasókönyvvel, katekizmussal, helyesírást, szépírást és számvetést mutató táblákkal. Papirossal és íróeszközökkel az intézet látta el őket. Iskolai felszereléseiket tanulmányaik végeztével magukkal vihették.

Az intézet fenntartója a mindenkori egri érsek és főkáptalan, amely annak az összegnek, alapítványnak a kamataiból fedezte a kiadásokat, amelyeket az alapítás idején összegyűjtöttek.

A felvételkor a tanári kar az igazgatóval együtt megvizsgálta a folyamodó testi alkalmasságát, beszédképességét, majd közismereti tárgyakból kérdezték. A felvett növendékek részben bennlakók, részben bejárók voltak. A bennlakók teljes ellátást kaptak a Foglár nevelőintézetben, mely az elszegényedett nemes ifjak otthona a Káptalan soron (a mai Klapka utcában, az Angol-Kisasszonyok, Sancta Maria Leánygimnázium helyén volt). Az intézet bennlakói az ingyenes ellátásért kötelesek voltak tanítani az ottlakó nemes ifjakat. Elhelyezésük jó volt: több nappali és hálóteremmel rendelkeztek, amelyekben a foglalkozást, az ott tartózkodást szigorú házi törvények szabályozták. E házirend szabályaiból néhányat megemlítek, hogy jobban el tudjuk képzelni egy 175 évvel ezelőtti internátus lakóinak életét. „Miután mindnyájan egy szobában tartózkodnak és alusznak, gondoskodni kell arról, hogy az mindig tiszta legyen és mindennap kisöpörtessék, ezt megelőzően azonban az ágyakat be kell vetni és mindent elrendezni. S nehogy a rend fenntartásában egymást akadályozzák, hetenként sorban az egyik a „házi atya” (paterfamilias) tisztjét viselé. Kötelessége lesz reggel a hálóterem és a Museum (tanuló- és étkező szoba) ablakait kinyitni, mindkét termet kisöpörni, ebéd és vacsora idején asztalt teríteni, gyertyát gyújtani, a konyhából ételeket, a kútról vizet hozni... Hogy elejét vetessék minden vetélkedésnek és viszálykodásnak és az ebből származó panaszoknak, tilos egymást bosszantani és gúnyolni. Nem szabad tehát egymás szemére hányni a szülőket, a szülőföldet, a származást, vagyoni állapotot, hanem kölcsönös jóindulattal és szeretettel legyenek egymás iránt, hogy nyugalmas és vidám életet éljenek.

Miután nem illő, hogy ezen épületnek szobáit vagy folyosóit a nikotin növény szagja átjárja és elárassza, ezért a tanítójelölteknek szigorúan tiltva van a dohányzás...

A tanítás, valamint az éjjeli nyugalom idején tilos a társalgás, a ház folyosóin és udvarában való járkálás, a nemesi ifjak, vagy idegenek szobáiba való belépés csak szükség esetén engedhető meg...

A megállapított időben elrendelt szilentiumokat, mely a béke és ájtatosság ápolásának, valamint a tanulásnak és a szórakozottság leküzdésének nagyon kedvez, mindnyájan híven tartásuk meg. Hogy a hallgatást könnyebben megtarthassák a közös étkezés idején ... is, valamely hasznos könyvből olvassanak föl, hogy a lélek is némi szellemi táplálékhoz jusson, amikor a test táplálékban részesül...

Ami az ételmezést illeti, ennek szabálya az intézet viszonyaihoz mindenben alkalmazkodik. Az ebéd három, a vacsora két tál ételben állapítatott meg. Kenyérrel megfelelő adagban lesznek ellátva. Az étkezés pedig mindig ilyen lesz, kivéve azokat az eseteket, mikor valamely rendkívüli ünnepen, vagy egy jóltevőnek adományából pecsenyét kapnak... Legyenek mindig megelégedve a feltálatl ételekkel, s tisztelettel beszéljenek róla annak tudatában, hogy állásukban aligha fognak jobban étkezni... Szabad időkből gyakorolják magukat hasznos munkákban, különösen a könyvkötésben és festésben és sohasem töltsék el idejüket semmittevésben az ablaknál... ha a házon kívül van valakinek teendője, kérjen engedélyt a ház elhagyására az intézet tanítójától s akkor sem egyedül, csak egy társa kíséretében távozzék hazulról, de a kitűzött időre térjen vissza. Az éjszakát házon kívül tölteni senkinek nincs megengedve.”(11)

A két évfolyamos tanítóképzés során is – az alapítástól kezdve a szabadságharc kitöréséig – állandóan változó képet mutatott az intézetben tanuló növendékek létszáma: például 1828-ban összesen 7 fő tanult, 1832-ben 23 fő; 1837-ben 24 fő; 1840-ben 22 fő; 1844-ben 17 fő; 1847-ben 34 fő az összlétszám.

Az egri érseki tanítóképző megalapítási utáni években még mindig elég kevés képzett tanító volt és nem véletlen, hogy egymás után alakulnak meg a protestáns és az állami tanítóképzők. 1839-ben Debrecenben, Nagykőrösön és Nagyenyeden, majd 1840-ben az első királyi katolikus tanítóképzőket szervezik meg Pesten, Szegeden, Miskolcon, Érsekújvárott és Nagykanizsán. Ezek az egri tanítóképző alapján és mintáján működtek és mind két évfolyamúak voltak.

2. AZ INTÉZET ÉS NÖVENDÉKEI AZ 1848/49-ES SZABADSÁGHARC IDEJÉN

A 19. század elején a nagy francia forradalom eszméinek hatása egyre inkább jelentkezett az európai országokban. Az 1848 elejének a „Népek Tavaszá”-nak forradalmi mellett Pesten is kirobbant a forradalom, hogy a magyarság levethesse a gyűlölt „Habsburg elnyomást” és elindulhasson a fejlődés, a polgári átalakulás útján.

Az 1848–49. évi események az egri tanítóképző fölött sem tündek el nyomtalanul. A tanulók valamennyien ott hagyták a Lyceum falait, midőn a haza hívó harangjai megkondultak. 1948. március 19-én még ott vannak azon a népgyűlésen, ahová városunk egész ifjúsága felvont meghallgatni a pesti ifjak által összeállított 12 pontot. Ugyanazon év őszén pedig már mint fiatal honvédek harcolnak a hős honvédszászlóaljokban az ország különböző csatatersein.

1848. december 9-én megalakult Egerben a 26. honvédszászlóalj, főleg egri, Heves megyei és debreceni fiatalokból. Az intézet növendékeinek jó része ide csatlakozott. A 26. zászlóalj Heves megyei honvédeknek részleges névsorában több növendék nevét találjuk meg, mint például Mezei Józsefét, aki őrmesteri rangot ért el és a szolnoki és nagysallói csatában vett részt, vagy Fodor Pálét, aki több dicső csatában vett részt, mint például Hatvannál, Isaszegnél. A szabadságharc leverése után egy ideig bujdosott, majd hazatért. Később ismét beiratkozott a tanítóképzőbe és megszerezte a tanítói oklevelet. Ugyancsak az intézet növendékei voltak Balla János, aki hadnagyi rangot és Zelei Gyula, aki tizedesi rangot ért el. Mindketten kétévi bujdosás után tértek vissza és az 1851–52-es tanévre iratkoztak be ismét a tanítóképzőbe, ahol meg is szerezték a tanításhoz szükséges oklevelet.

A szabadságharcot a nagy túlerő leverte, mely után a bosszú, a terror következett. A tanítóképző fiainak is az lett a sorsa, mint a többi magyar katonának. Sokan nem tértek vissza, s valahol Vác, Hatvan, Szolnok, Isaszeg honvéd sírhalmi, vagy más jeltelen sírokban aluszszák örök álmukat. Az életben maradók vagy börtönbe kerültek, vagy besorozták őket az osztrák hadseregbe, vagy mint szökött honvédek a Mátra és a Bükk erdeiben kerestek menedéket.

3. A TANÍTÓKÉPZŐ A HABSBERG ÖNKÉNYURALOM KORÁBAN

A bécsi udvar bosszúja a magyar közoktatásügyre is ránehezedett. Vincze Lajos, az intézet tanára, majd igazgatója írja egyik tanulmányában, hogy: „az iskolák akkor talán éppen azért, mert a gyűlölt német rendszer szabályai, paragrafusai közé gyűrődtek, tűzhelyévé lettek a hazaszeretnek, egy jobb jövő iránt való szent reménykedésnek;

terjesztvén azt a Vesta-lángot, végigküzdötték a mesés hét esztendő, akik aztán a fegyvert ismét könyvekkel cserélték fel.”(12)

Geringer Károly báró a magyar iskolákra is ráerőszakolta az „organisations Entwurfot” amellyel célja a magyar iskolák elnémetesítése volt. Ez alól természetesen nem volt kivétel az egri tanítóképző sem. 1849. október elsejével megkezdődik az a hatalmas küzdelem, amely csaknem két évtizedig tart az egri tanítóképző intézet fenntartója, az egri érsek, valamint a császári kormány között. Bartakovics Béla egri érsek az iskola jogaiért és szellemének magyarságáért küzdött.

Dr. Haás Mihály főigazgató, a budai helytartóság inspektora az egri képzőre is ki akarta terjeszteni az Entwurf minden pontját. A budai helytartóság rendeletei a fősúlyt a gyakorlati tanításra fektették. Az egyik főtanhatósági rendelet 1853-ban a következőket írta elő: „A német nyelv tanítására hetente több idő fordítassék. Úgy ennek, mint a magyar nyelvnek ne csak rideg szabályai tanítassanak, hanem használatába is jól begyakoroltassanak a növendékek. A többi tárgyra nézve, csak a legszükségesebbeket kell tanítani. A lélekölő mechanizmus kiküszöbölendő s az elemi tanítás a gondolkodás és beszédgyakorlatokban gyökerezik... Csak az elfogadottnak kijelentett könyvek használhatók s a növendékeket diktálással ne nagyon terheljük.”(13)

1854-ben helytartói rendelet jelenik meg, mely vonatkozott az egri tanítóképzőre is. E rendelet szerint a következő felvételi feltételek voltak: – Az alsóiskola II. osztályának, vagy az algimnáziumnak elvégzése, – a 16. életév betöltése; – kifogástalan erkölcsi élet; – testi alkalmatosság; és bizonyos zenei előismeretek, különösen az orgonajátékban.

A rendelet megszabta a tanítandó tantárgyakat is. Ezek: vallástan – általános nevelés és oktatástan, nyelvtanszakma (olvasás, nyelvtan és fogalmazás), – számtan, – szép- és folyóírás, – rajzolás, – ének és orgonajáték.

A földrajz, történelem, természetrajz, fizika és gazdaságtan nem kezelhetők külön tantárgyként, de azokból is olvasás révén sajátítsák el azokat, amelyek a hazai viszonyokra vonatkoznak.

A gyakorlati kiképzésre vonatkozólag a rendelet azt írta elő, hogy a tanulók legyenek jelen az al- és főelemi tanítók oktatásánál és tapasztalataikról jegyzeteket készítsenek. Időnként dolgozatokat írjanak, amelyekről tűnjék ki a helyes gondolkodás és módszer. Ugyancsak gyakorolják a polgári ügyiratok készítését is. Az igazgató a tanítók

bevonásával próbaleckéket rendezzen, amelyeken a jelöltek tanítsanak és ezeket bírálják meg.

A tanítóképzés kétéves legyen; – az első évben több elméleti óra legyen, mint gyakorlati, a második évben pedig megfordítva legyen. Azokat a tárgyakat, amelyeket gyakorlat által sajátítanak el, több órában tanítsák.

Bartakovics érsek nem sokat törődött a tanítóképzés új állami szervezetével. Egy-két életrevaló pontját elfogadta ugyan, de a régi tanítói tervből, az intézet régi szervezetéből – a német nyelv bevezetését kivéve – nem engedett. Maga az intézet igazgatósága is elkövetett mindent, hogy az Organisations Entwurf életbe léptetését halogassa. Dr. Haás Mihály többször sürgeti a minisztériumnál az egri tanítóképző megrendszabályozását. A felügyelet a kormány részéről egyre szigorúbb lett, melynek révén nem lehetett az Organisations Entwurf intézkedéseit semmibe venni az intézet bezárásának veszélye nélkül. Az 1850-es évek közepén az egri tanítóképzőben nagyjából ugyanazt az anyagot tanították, mint régebben, de most már nem jegyzetekből, hanem a bécsi kormány által elrendelt és előírt iskolai könyvekből.

Az egri érseki tanítóképző szervezetét, jogait, az iskola autonómiáját I. Ferenc császár és király is megerősítette pecsétjével, amit az abszolutizmus koráig minden tanügyi hatóság tiszteletben tartott. A szabadságharc leverése után a bécsi császári és királyi közoktatásügyi minisztérium intézkedései révén az egri egyházmegyei főhatóság feltétlen rendelkezési jogát ha nem is szüntette meg, de igen szűk határok közé szorította. 1857. október 27-én minisztériumi rendelet jelent meg, melynek értelmében az összbirodalom valamennyi iskolájában működő igazgatók és tanárok, valamint tanítók kinevezési jogát a minisztérium magának tartja fenn, csupán az elemi iskolák tanítóinak kinevezési jogát hagyta meg az egyházmegyék főpásztorainak. Bartakovics érsek bizalmas úton a rendelet megjelenése előtt két héttel tudomást szerzett az ügyről és hogy elejét vegye a kormány beavatkozásának, saját maga szervezi újjá képzőjének tantestületét. A kormány megtudván az érsek kinevezéseit, nem emel kifogást a tanárok személye ellen, de hogy az elv érvényesüljön az egri intézetnél is, ezért a császári kormány is kinevezte ugyanazokat a személyeket az intézet tanáraivá. A képesítő vizsgálatokra az egri főpásztor érseki biztost nevezett ki, ugyanakkor a minisztérium császári kormánybiztost nevezett ki ugyanarra a képesítővizsgálatra. Az érsek tiltakozott a császári

kormány illetéktelen beavatkozása ellen. Bartakovics érsek ellenállása, tiltakozásai a császári kormány intézkedései ellen azzal fenyegettek az egri tanítóképzőt, hogy elveszíti nyilvánossági jogát, és magánintézeté nyilvánítják. Végre is a kormány engedett és 1858. február 6-án rendeletben erősíti meg az intézet nyilvánossági jogát.

Az intézet tanulói

Az intézet növendékeinek létszáma a szabadságharc leverése után közvetlenül nem sok: 1850-ben 19 fő; 1851-ben 14; majd az ötvenes évek közepén 34 és 52 között van; 1860-ban 79 fő; 1864-ben 86 fő. Az önkényuralom idején az egri érseki tanítóképzőben összesen 949-en szereztek tanítói oklevelet.

Ebben a korszakban az iskolai év október 1-jén kezdődött. Ekkor valamennyi növendék megjelent az összeíráson, amely két napig tartott. Pár nap múlva volt az ünnepélyes tanévnyitás (Veni Sancte), amelyen jelen volt az intézet kanonok-igazgatója, minden intézeti tanár és az összes növendék. A következő nap már rendes iskolai munkanap volt. Alighogy megkezdődtek az előadások, pár nap múlva már kiadták a szüreti szünetet, amely általában egy hétig tartott. Az I. félév január végén fejeződött be, melyet egy hét szünet követett és azután kezdődtek a félévi vizsgák. E vizsgákat osztályonként és tárgyanként tartották kb. február 20-ig. Ezután félévi szünet következett március 2-ig. Március elejétől július elejéig tartott a II. félév és július végéig a vizsgák. A nagy vakáció augusztus és szeptember hónapban volt.

A növendékek fegyelme ellen e korszakban viszonylag nem sok panasz merült fel. A tantestületnek csak néhányszor kellett összeülni a tanulók kihágásai és csínytevései fölötti ítélkezésre. A leggyakoribb büntetés a tanuló bezárása volt. A bűnösnek adtak időt a javulásra és csak akkor zárták ki az intézetből, ha ismételten visszaesett bűnébe.

A diákok otthoni és városban való viselkedését a Lyceum pedellusa ellenőrizte. Ezért a megbízatásért 20 váltóforintot kapott évente. A pedellus este 9 óra után elindult a hóstyai (külvárosi) diákszállások felé. Négyszögletes lámpájával végigjárta az összes kocsmákat, majd a diákszállások felé indult. Elég gyakran megtörtént, hogy borozó, jókedvű diákokra bukkant a szállásokon. Őt megkínálták és együtt dárídózott a diákokkal. Ezek a hírek azonban eljutottak az egri érsek fülébe is és éppen ezért megváltoztatta az ellenőrzési rendszert. A pe-

dellus helyébe – akik egyszerű egri emberek voltak és szerették a jó zamatú egri borokat, – egy öreg kurátor diákot – idősebb diákvezetőt – nevezett ki, évi 30 váltóforint fizetséggel. Némileg javult ezután a helyzet, egy ideig, de a huncut diákok mindig találtak kibúvót és alkalmat a kiruccanásra.

1852-ben a tanítóképző kiköltözködött a régi Foglár-féle intézetből a Lyceumba. Ide költözött át az elemi iskola is, vagyis a tanítóképző gyakorló iskolája.

Az 1860-i Októberi Diploma bizonyos tekintetben az oktatás vonalán is változásokat hozott. A főfelügyelet kisiklik a bécsi császári és királyi minisztérium kezéből és visszazáll a Helytartóság budai osztályára. A Helytartóság azonban éppen úgy, mint a császári kormány, az egri intézet ügyeiben az érsek mellőzésével intézkedett.

Az 1860-as évek közepén lassan-lassan kezdenek visszaállni a régi jogok az iskolafenntartóra, vagyis az egri érsekségre. Az 1867-es kiegyezéssel megszűnt az a nagy küzdelem, amit csaknem két évtizeden keresztül folytatott az egri érseki tanítóképző-intézet és annak fenntartója a császári kormánnyal. E harcban sokszor úgy látszott, hogy a bécsi kormány volt felül, mégis megállapíthatjuk, hogy az egri érseki tanítóképző az önkényuralom korszakában nemcsak megerősödött, hanem magyarsága megőrzésével fáklyaként világított a nemzeti létünket fenyegető Habsburg-elnyomás elleni harcban.

4. A KIEGYEZÉS UTÁNI ÉVEK

Az 1868-as XXXVIII. törvénycikk a tanítóképzés idejét három évre emelte, és elrendelte gyakorlóiskolák szervezését.(14) Az intézet fenntartója, Bartakovics Béla érsek, 1870-ben rendelte el a törvény alapján az intézet újjászervezését. Ezt az érsek megbízásából Tárkányi Béla igazgató irányításával végezték el.

A képzés idejét három évre emelték, a tantervet a törvény alapján határozták meg.(15) A tantervben megállapított tantárgycsoportok a következők voltak: hit- és erkölctan, neveléstan, magyar nyelv és irodalom, német nyelv, mennyiségtan, történelmi tárgyak, természet-tudományok, művészeti tudományok, testgyakorlás. A tanterv az 1880-as években egészségtannal és méhészettel bővült. A felsorolta-

kon kívül pedig tartalmazott még kántorképzési célokat szolgáló tantárgyakat is.(16)

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a képzési idejét 1881-ben négy évre emelte. Az egri képzőben a négyéves képzésre való áttérés az 1883–84-es tanévben indult meg az állami tantervnek megfelelő tantárgyakkal és követelményekkel.(17)

1919. április elején – a Forradalmi Kormányzótanács március 29-i rendelete alapján – az intézetet államosították.(18) Megszűnt a kötelező vallásoktatás és a kántorképzés.(19) A képző közvetlen felettes irányító szerve a megyei kultúrszakosztály, majd a megyei művelődésügyi osztály lett.(20)

5. A TANÍTÓKÉPZŐ FEJLŐDÉSE AZ 1920–30-AS ÉVEKBEN

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 7041/1920. sz. rendeletével a képzés idejét négyről hat évre emelte.(21) A kormány ezzel az intézkedéssel a proletárdiktatúra után a képzés világnézeti (kereszténymezeti) hatékonyságát kívánta növelni. A hatéves képzés azonban már az induláskor kudarcba fulladt. Az egri intézetbe mindössze nyolc növendék jelentkezett. Ezért a minisztérium arra kényszerült, hogy a képzés idejét öt évre szállítsa le. Az egri képző az 1920–21-es tanévben tért át az ötéves képzésre.(22)

Az ötéves képzés tartalmát az általános irányú és a szakmai képzés nagymérvű összefonódása jellemezte. Ehhez járult még a harmadik funkció, a kántorképzés. A hármas képzési feladat megvalósítását 20 tárgy szolgálta. A tantervi anyag magában foglalta a hit- és erkölcs-tant, neveléstudományi, közismereti, gazdasági, művészeti tárgyakat, testgyakorlást és kántorképzést szolgáló tárgyakat.(23)

Az 1938. évi XIII. és XIV. törvénycikk megszüntette az ötéves képzést. A törvény értelmében a tanítóképzőket tanítóképző akadémiákká kellett volna átszervezni oly módon, hogy alapozó intézményként a törvény létrehozta a régi évfolyamú és érettségit adó gyakorlati jellegű líceumot. A líceum tantervét úgy állították össze, hogy növendékei elsajátíthassák mindazokat a közismereti, lélektani, neveléstani, ének-zenei stb. alapismereteket és készségeket, amelyekre épülve a

kétéves tanítóképző-akadémia a szakképzés feladatait látta volna el.(24).

Az érsek 1938. június 28-i leiratában elrendelte, hogy az egri képzőt fokozatosan líceummá kell átszervezni.(25) Egerben a líceumi oktatásra alapozott tanítóképzésre már az 1938–39-es tanévben áttértek. A gyors áttérés lehetőségét az teremtette meg, hogy az iskolafenntartó főhatóság az 1937–38-as tanévben jelentős anyagi ráfordítással újjáteremtette a képzés tárgyi feltételeit. Ekkor az intézetet teljesen új bútorzattal, berendezéssel és felszereléssel látták el. A gyakorlóiskolát pedig az eddigi osztatlan, hatosztályos népiskolából részben osztott kéttanerős intézménnyé fejlesztették. Méltó elhelyezést kaptak, a szertárak, a tanári és az igazgatói szoba, a szülői fogadó és a gyermek–tanulmányi–pedagógiai múzeum. Az újjáépítéssel az intézet az ország egyik legszebben és legkorszerűbben felszerelt tanítóképzője lett.(26)

Az 1940–41-es tanévben a volt Kánitz-féle házban (Széchenyi út 47.) korszerű, 120 főt befogadó internátust nyitottak, ahol a növendékek – viszonylag olcsón – elhelyezést kaphattak.(27)

A líceummal kombinált tanítóképzés terve azonban 1942-ben felborult. Az új iskolatípusnak mindössze három évfolyama alakult ki. A negyedik osztály kiépítésére már nem került sor, mivel a bécsi döntések után megnövekedett ország tanítókkal való ellátása megkövetelte a folyamatos képzést. Ennek érdekében a tanítóképző negyedik és ötödik osztályait hozzacsatolták a líceumi I–III. osztályokhoz.(28)

A növendékek nemcsak Heves megyéből toborzódtak, hanem az ország más megyéiből is. A tanulók túlnyomó többségükben kétkezi dolgozók – szegényparasztok, kisbérlők, bányászok, gyári munkások, hivatali altisztek – gyermekei voltak. Nem véletlenül nevezték a képzőt a „szegények egyetemének”.(29) Az intézet növendékeinek származásából következhetett, hogy az iskola falai között különösen az 1930-as évektől élt egy népiségtől átítatott és demokratikus irányba mutató szemlélet is.(30)

A képző tanárai a növendékek önálló alkotó munkára nevelését a tanítóképzés egyik fő feladatának tartották. A képző pedagógiai és irodalmi körében minden lehetőség megvolt arra, hogy a növendékek képességeiket kibontakoztathassák. Az 1930-as évek első felében a növendékek közül Szántó Jánosnak, majd Merényi Hugónak egy-egy verseskötete jelent meg.(31) Az irodalmi önképzőkör a 30-as években két tagjának válogatott verseit jelentette meg külön-külön kötetben,

saját anyagi erejéből. Később országos felhívás alapján Húszévesek címen egy antológiát is kiadott, helyet adva benne az ország többi tanítóképzőiben tanuló diákok tehetséges alkotásainak. Az önképzőköri élet évenként visszatérő eseménye volt pályatételek kiírása; azoknak ünnepélyes keretek közt történő értékelése és a pályadíjak kiosztása. Az alkotó munkára nevelést központi feladatának tekintette az intézet pedagógiai köre is. Ugyancsak a 30-as években a szaktanár irányításával a köri tagok feldolgozták a munkaiskola pedagógiáját, majd részletesen kidolgozott tanítási tervezetekben a munkaiskola gyakorlati megvalósításának lehetőségeit és módját is megpróbálták bemutatni. Az egész anyagot tanulmány formájában, kisebb füzetben meg is jelentették az önálló és alkotó munkára nevelés szolgálatába állította az intézet az évenként megismétlődő pályázatok tanítási tervezete részleges kidolgozására, valamint versenytanításokra. A tanárok a tanulói öntevékenység kibontakoztatását és évenként meghirdetett pályázatokkal is segítették.

Az intézet tanulói közül tehetségével, hírnevével kiemelkedett Gárdonyi Géza író, Egri György meseíró, Kenyeres Elemér a gyermeklélektan kiváló nevelője. 1828–1945 között az intézetben 2502 növendék szerzett tanítói oklevelet.(32) Az 1945-öt követő években számos egykori növendék a párt és állami élet különféle posztjára került.(33)

Az intézet jellegének megfelelően az ideológiai–világnézeti nevelés az államosításig a katolikus vallás szellemében folyt.(34) A tanítási órák nevelési célkitűzéseit a keresztény-nemzeti nevelés eszméi határozták meg egészen 1945-ig.(35)

Az oktatás-nevelés módszerét hosszú évtizedeken keresztül a herbarti pedagógiai hagyományaihoz való ragaszkodás jellemezte.(36)

Az 1930-as évek elejétől az intézet falai között megjelentek a korszerű tanítási módszerek és elvek. Ezek elsajátítására rendszeressé tették az intézetben a módszeres és nevelési tárgyú értekezleteket, ahol a nevelők egy-két előre feldolgozott aktuális nevelési témát vitattak meg (pl. a munkaiskola, pályalélektani megfigyelése, a tanulói ifjúság módszeres megismerése stb.)(37)

Az 1930-as évek közepén – a szegedi „Cselekvés iskolájának” hatására – az intézetben is kezdeményezések történtek a cselekedtető (munkáltató) oktatás bevezetésére. A cselekedtető oktatás első népszerűsítői és megvalósítói Merő László fizika és Szokolovszky Béla biológiai tanárok voltak.(38). A cselekedtető oktatáshoz szükséges egysze-

rűbb eszközöket a növendékek maguk készítették el.(39) Az 1938. november 16-i módszeres értekezleten a képző pedagógiatanára, dr. Zentai Károly a cselekedtető oktatás elveit – az eddigi tapasztalatok alapján – a következőkben fogalmazta meg: az óra előkészítésében a szemléltető eszközök készítésével a tanulók is vegyenek részt; amit a tanulók tudnak, azt a gyakorlatban is valósítsák meg, a tananyag számonkérésével problémákat tartalmazó kérdéseket kell feladni, a növendékek intézzenek kérdéseket a felelőshöz és viszont; a régi és új anyagot a növendékek közös szellemi tevékenysége útján kell megbeszélni; a tanulók az órán lehetőleg maguk készítsék el az anyag vezérfonalát; a növendékek keressék meg a tananyag népiskolai vonatkozásait; ahol lehetséges, meg kell teremteni a kapcsolatot a gyakorlati étellel.(40)

A képző tanárai nagy súlyt fektettek a gyakorlati képzésre, különös tekintettel a falusi népiskolák szükségleteire. Pl. a tanulókkal megismertették a növényápolási munkák alapfogásait.(41)

Az 1930-as évek végétől az iskola oktatói tudatosan törekedtek a szaktárgyi koncentráció megteremtésére, az egyes tárgyak tanításának összehangolására.(42) Ugyancsak ebben az időszakban az oktató-nevelő munkába bevezették a film felhasználását.(43). A filmfelvevő-gép kezelésére a növendékeket is megtanították.(44)

Az 1930-as évek közepén országos viszonylatban is figyelemre méltó gyermektanulmányi vizsgálat kezdődött el.

Az 1935–36-os tanévben a képző III. és IV. osztályos növendékeinek bevonásával, dr. Somos Lajos irányításával, több mint 3000 fő 6–10 éves egri népiskolai tanuló testi és értelmi fejlődését vizsgálták meg. A vizsgálat arra keresett választ, hogy milyen szerepe van az anyagi jólétnek és a művelődésnek a gyermekek fejlődésében. Az összegyűjtött anyagot társadalmi rétegződés szerint dolgozták fel. Az adatok értékelése megdöbbentő különbségeket tárt fel a szegény és a polgári, kispolgári szülők gyermekei testi és értelmi fejlettségének vonatkozásában. Pl. a testi fejlődésben 10 éves korban közel 4 kg-os átlag súlykülönbség volt a kedvezőbb körülmények között élők javára, és tanulmányi eredményeik is jobbak voltak.(45)

A teljes vizsgálati anyagot dr. Somos Lajos „A művelődés és az anyagi jólét szerepe a gyermek fejlődésében” címmel tanulmányban is feldolgozta, amelyet a Magyar Pedagógia 1939-ben közölt. A szerző

megállapításai a tanulmányban objektíve a korabeli társadalmi rend kritikáját is jelentették.(46)

Az egri gyermekek szociális és kulturális körülményeinek vizsgálatát alkotókedvük elemzésével egészítették ki. A növendékek bevonásával gazdag gyűjteményt állítottak össze a gyermekek által készített és szerkesztett játékokból, használati tárgyakból. A gyermektanulmányi vizsgálati anyagot és a gyermekek alkotásait 1936-ban kiállításon is bemutatták, amely nagy sikert aratott. A kiállítás anyagát az ekkor létesített gyermektanulmányi múzeumban helyezték el. Ez a múzeum ösztönzést adott arra, hogy a növendékek majd maguk is végezzenek ilyen vizsgálatokat.(47)

Említést érdemel az is, hogy a városban és a megyében a képző volt Bartók és Kodály zenéjének első népszerűsítője. Kodály Zoltán maga is részt vett azon a nagyszabású hangversenyen, amelyet 1939 nyarán – a város iskoláit összefogva – rendeztek.(48) Bitter Dezső, a képző ének-zenetanára az Egri Gárdonyi Géza Társaságban 1939 őszén előadást tartott az új magyar ének- és zenekultúráról, amelynek végén az intézet kórusa Kodály-műveket adott elő.(49)

A képző hagyományos szellemétől elütő jelenség volt, hogy Ady Endre költészete már 1931-ben képesítő irodalmi tétel lett.

A képző igazgatójának és tanárainak kezdeményezésére 1939-ben a város alkotó szellemű nevelőiből – a pedagógia legújabb eredményeinek népszerűsítésére – létrehozták az Egri Nevelők Körét.(50) a kör 1944 februárjáig működött, és rendezvényein országos hírű pedagógiai szakemberek is részt vettek.(51)

Az 1938–39-es tanévben elindították az intézetben a Szülők iskoláját. Ebben a keretben a szülőknek havonként tartottak előadásokat a gyermeknevelés aktuális kérdéseiről.(52)

6. VÁLTOZÁS A TANÍTÓKÉPZŐ VEZETÉSÉBEN, MUNKÁJÁBAN

1938. szeptember 1-jén – dr. Csanády László igazgató nyugalomba vonulása után – a megüresedett igazgatói székbe dr. Somos Lajost nevezték ki megbízott igazgatói minőségben.

Ebből az alkalomból a következőket mondta: „Nekem nem lehet és nincs más feladatom, mint hű katona módjára teljes erőmmel, minden

egyéni érdeket félretéve rendületlenül szolgáljam azokat az eszméket, amelyeket a katolikus és a magyar tanítóképzés elém állít, s amelyek megbízatásommal együtt kötelességemmé is tétettek”... Kérve a testület minden tagját, hogy azzal a szeretettel és megértéssel álljanak továbbra is mellette, mint eddig tették. Fanatikus, lendületes dolgozni akarással fogjanak össze vele a közös cél érdekében.(53)

Az érsek 1939. szeptember 1-jei hatállyal, addigi eredményes nevelő-oktató, szervező s vezetői munkásságát elismerve az intézet igazgatójának nevezte ki.(54)

Az 1939-től 1949-ig tartó egy évtized Somos Lajos életének és munkásságának legfontosabb szakaszát jelenti, különös tekintettel az 1939-től 1945-ig terjedő évekre. Pedagógiájának középpontjában a nevelés kérdései állottak. A fiatalok nevelésének szerinte a magyarság, a nemzet érdekeit kell szolgálni. Az ifjúság nevelését nem szűkítette le a szakmai műveltség elsajátítására, hanem azzal egyenrangúnak tekintette a lelki nevelést: „A jövőben a bölcs és kiművelt fők mellett hősi lelkekre, áldozatos szívekre és harcos ököltre van szükség.”(55)

A tanítójelöltek nevelésében rendkívüli fontosságot tulajdonított a hagyományok ápolásának, különös tekintettel a képző tradícióira. Javaslatára az intézmény önképzőköre november 1-jén évről évre házi Gárdonyi-ünnepséget rendezett az épület első emeleti folyosóján elhelyezett Gárdonyi-emléktábla előtt.

A tanítójelöltek rendszeresen gondozták a Hatvani-temetőben nyugvó Mindszenty Gedeon papköltő, az intézet egykori igazgatója, az iskolában egykor oktató, kiváló egyházzeneszek, a Zsaskovszkyak sírjait, Mindenszentek környékén azokra koszorút helyeztek el.(56)

Munkatársai megválasztásában igazgatóként egyházi főhatóságától szabad kezet kapott. Ebből következően nemcsak az egri egyházmegyéből, hanem az ország más területeiről is javasolhatott nevelőt kinevezésre a felettes hatóságnak, ha ő annak pedagógiai alkalmasságáról meggyőződött. Így került az intézethez kiváló tanárok sora. Például Kovács Vendel pedagógiai tanár, Hamza Tibor rajztanár, Járosi András matematikatanár vagy Vásárhelyi József, Hórvölgyi István gyakorlóiskolai tanítók és sorolhatnánk tovább a példákat.(57)

Somos Lajos rendkívül aktív és eredményes pedagógiai, igazgatói munkásságával kivívta felettes tanügyi szerveinek elismerését. Újváry Lajos tanügyi tanácsos, tankerületi főigazgató-helyettes a tanítóképző

és líceumban 1938 decemberében és 1939 áprilisában tett látogatása után az április 26-i értekezleten ezeket mondta: „... az intézet új igazgatóját személyesen csak a tanév elején volt módomban megismerni, de tudományos és irodalmi munkásságát már régóta figyelem, immár tapasztalataim alapján is bizvást mondhatom, hogy egy személyben rátermett, hivatott vezető került az intézet élére. Működésétől az ősi intézmény fellendülésének új korszakát várom.”(58) A jelentésben olvasható még: „Jelentős része volt abban, hogy a tanári testületben jó kartársias szellem és egységes világnézet uralkodik. A tantestület tagjait meleg baráti szálak fűzik össze. A testület tagjai élénk tudományos, irodalmi és társadalmi munkát folytatnak.”(59)

A Somos Lajos irányítása alatt álló intézet munkáját a felettes tanügyi hatóságok magas színvonalúnak tartották, s mindig jó véleményekkel voltak róla.

Az 1941. februári tantestületi látogatást követő záróértekezleten tette az idézett elismerést, úgy summázták az iskoláról vallott véleményt: „... ebben az iskolában megvannak mindazok a feltételek, melyek őt irányt jelzővé avatják. Nem egy vonatkozásban, hogy úgy mondjam, máris beérkezettnek mondható. Mintaszerű felszerelése, nagyszerűen összeállított tanári együttese, a tanároknak a mai viszonyokhoz mért kifogástalan ellátottsága, egyik-másik tárgyban, például a zenében, az énekekben mintaszerű produkciója, az intézetet olyan magas nívóval mutatja, amely nívóval már magában a név kötelez.”(60)

Az 1943. áprilisi katolikus tanulmányi felügyelői látogatást követően röviden így értékelte az intézményben folyó munkát: „Az egri érseki rk. líceum és tanítóképző intézetben nagyon kedvező külső körülmények és adottságok között rendkívül magas színvonalú nevelő-oktató munka folyik, amely az intézetet a magyar líceumok és tanítóképző intézetek legelső vonalába emeli.”(61)

7. ÚJRAKEZDÉS 1944 VÉGÉN

Az 1944–45-ös tanév a front átvonulása miatt 1944. október 25-én megszakadt, s a tanítás csak december 11-én indult meg újból.(62) A felszabadulás mélyreható szemléleti változást hozott, amelyet indította el az intézetben. Erről a képző 1944–45-ös évkönyvében a következőket olvashatjuk: „örömmel köszöntjük a demokrácia eszméit és a szabad

önálló Magyarország létkörülményeit”.(63) A tanintézet demokratikus szellemű átalakulásának számos bizonyítékát sorolhatjuk fel. 1944. december 23-án a tanári testület meghallgatta a nemzeti bizottság előadását a Nemzeti Függetlenségi Front célkitűzéseiről. 1945. február 5-én megkezdtek az orosz nyelv oktatását. Február 6-án a tanári testület esküt tett az új nemzeti kormányra. Március 11-én pedig megalakult az iskolai MADISZ Szervezet.(64) A tanítójelölteknek az 1944–45-ös tanévi egyik képesítő tétele a neveléstudományokból ezt a címet viselte: „Hogyan valósítom meg a demokratikus társadalmi nevelés célkitűzéseit iskolánkban?”(65) Az intézet igazgatója az 1946. márciusi nevelési tárgyú értekezleten is megfogalmazta a demokratikus átalakulás nevelésügyi feladatait. Örömmel állapította meg, „hogyan fiatal köztársaságunk törvénybe iktatta az alapvető emberi jogokat, a vallás és szólásszabadságot, a munka és tulajdon jogát. Ezeknek az emberi jogoknak a biztosítása megadja a lehetőségét annak, hogy az ember mint személyiség öntörvényei szerint, a természetes és vallásos erkölcs kereteiben, szabadon kibontakozhassék, és emberi méltóságához, további közéleti szerepéhez méltó módon élhessen. Nevelésünknek tehát teljes erővel kell támogatni demokráciánkat. Őszintén, minden hátsó gondolat nélkül fáradoznunk kell azon, hogy a szabadság és emberiesség eszméi minél tökéletesebben beiktatódjának az új nemzedékek lelkébe... Átalakult korunk nagy nevelési feladatai közé tartozik az emberiesség eszméinek és életelveinek elhíntése a lelkek mélyére. A háború, a nyomorúság oly mértékben eldurvította az embert, hogy szinte állati vonásokat és tulajdonságokat vesz fel. Nincs bennünk szeretet, megértés és köszönet... A kivezető utat az emberiesség megszervezésére, állati ösztöneinek megfékezésére, az emberi szabadságjogok tiszteletben tartása, az igazság, a szépség, a jóság és a szentség eszméihez való visszatérés, vagyis az Evangélium mutat.(66)

Az újjáalakuló társadalom szolgálatába állottak a diákok is. Az 1946–47-es tanévben egy szabadművelődési csoport alakult, melynek tagjai egyre-másra járták az Eger környéki falvakat. Ezeken a helyeken kultúrműsorral egybekötött előadásokat tartottak a fiatal demokrácia népszerűsítésére. Amikor 1946-ban Egerben megalakult a II. Rákóczi Ferenc népi kollégium, annak több képzős növendék is tagja lett. A népi kollégista képzősök a város ifjúsági mozgalmának harcosai voltak.(67)

Új szint jelentett az intézet szervezeti felépítésében az 1946 szeptemberében megnyitott felnőtt dolgozók tanítóképzője. Ezt azok számára szervezték, akik önhibájukon kívül nem végezhetek tanítóképzői tanulmányokat. Az első osztályba beírt 25 tanulóból 24 fejezte be eredményesen az évet.(68)

A népi származású fiatal tehetségek felkutatása és továbbtanulásának elősegítése céljából az intézet felkarolta az egeri Gyermeklélektani Állomás megszervezésének és elhelyezésének ügyét is. Az állomást 1947-ben szervezték meg a képző közreműködésével, s az intézet épületében helyezték el. Vezetésével a képző igazgatóját, dr. Somos Lajost bízták meg, s egyik munkatársa is a képző tanára lett.(69)

Az intézmény feladata: tesztvizsgálatok segítségével felkutatni a falusi, ipari és bányatelepi munkás- és parasztgyermekeket, s megnyerni őket a továbbtanulásra. Foglalkozott az állomás az iskolaérettségi szint meghatározásával, pályaválasztási és nevelési tanácsadással is.(70)

A képző és a gyermeklélektani állomás rendezvénye volt 1948. május 28. és június 3. között a Dunavölgyi Gyermek- és Ifjúsági Hét. Ezt a nagy dunavölgyi szellemi találkozót Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter nyitotta meg.

„A Dunavölgyi Ifjúsági Hét nemcsak városunknak, nemcsak Magyarországnak, hanem az egész Dunavölgyének kimagasló eseménye volt. Groza Péter Románia miniszterelnöke mondotta egyszer, hogy ifjúságunk az egymásratalálásunk záloga. Nos, itt ezen a héten, erről a zálogról volt szó, olyan zálogról, melynél értékesebbet még nem igen találtunk. Arra törekszünk itt Egerben is, arra törekszünk az egész Dunavölgye, hogy ezt a zálogot megváltsa. A dunavölgyi államok ma már testvér államaink. Sorsunk az ő sorsukhoz van kötve, jólétünk az ő jólétüktől függ.

Éppen ezért meg kell ismernünk őket. Meg kell ismernünk, hogy megszerethessük „közös hazánk” népeit. Ezt szolgálta az a nagyon érdekes és magas színvonalú kiállítás, melyet az egeri Lélektani Állomás az egész ország és a környező államok közreműködésével a Hét alatt rendezett a Líceumban. Akik látták, csak a legnagyobb megelégedéssel távozhattak, mert az egész ország területéről beérkezett kiállítási anyag, a Szovjet-Unió, Csehszlovákia, Lengyelország termei és a többi államok kiállítása olyan nagyszerű és tanulságos látványt nyújtottak, melyhez mérhetőt Eger még nem látott.

Ugyanezt mondhatjuk a péntek esti nagyszerű „Dunavölgyi Hangversenyéről” és a Vasárnap esti „Szabadtéri Ifjúsági Hangversenyéről” is. A péntek esti hangverseny műsorából kiemelkedett a „Tizenkét kőműves” ballada dramatizálása, mely az egeri képzősök érdeme. Ugyancsak ők lepték meg színvonalas előadásukkal Eger közönségét hétfőn este Darvas József „Szakadék” című drámájának előadásával is, mely semmi kívánnivalót nem hagyott maga után.

A hét egyik legkiemelkedőbb eseménye volt a „Dunavölgyi Ifjúsági Ankét”. Az ankéton a dunavölgyi országok ifjúságai is képviselték magukat. Az üdvözlő szavak után Kulcsár Ödön a Dunai Munkaközösség elnöke tartotta meg előadását, mely mindvégig magával ragadta a közönséget, majd Miroszláv Jugoszláv, Adrian Antonescu román és a bolgár delegátusok szólaltak fel. A közönség hálás tapsal fogadta beszédüket, melyben kifejtették, hogy országaik fiatalsága elsősorban a magyar ifjúsággal karöltve akarja megteremteni a békét, a Dunavölgye népeinek egységét, ifjúságunk jobb jövőjét.

A rendezvény nagy sikert aratott s szép példája volt a dunavölgyi népek egymásratalálásának.”(71)

8. AZ EGERI ÉRSEKI TANÍTÓKÉPZŐ ÁLLAMOSÍTÁSA

1948. júniusában – a XXXIII. törvénycikk értelmében – az egeri tanítóképzőt is államosították. Az államosítás simán és zökkenőmentesen ment végbe. Az intézet jogutódja az Egeri Állami Tanítóképző Intézet lett. Az 1948–49-es tanévet még a líceum épületében fejezték be.

1949-ben, amikor a Debrecenben alapított Pedagógiai Főiskola Egerbe költözött, működési helyét át kellett adnia a főiskolának. További működési helyéül a volt cisztercitarendi gimnáziumot jelölték ki. 1950-ben pedagógiai gimnáziummá alakult át, majd ismét tanítóképző lett 4 évre rövidített képzési idővel. Szervezetileg annyiban is változott, hogy átvette az Egerben megszűnt tanítónőképző funkcióját is, tehát koedukált tanítóképző lett, s nevelőtestülete női tanerőkkel bővült. A profilváltozást gyakori igazgatóváltozás is követte. A már államosított tanítóképző felvette egykori tanítványa, Gárdonyi Géza nevét. Ebben a formájában alig tíz évig működött. A kormány 1957-ben úgy döntött, hogy megszünteti a középfokú tanítóképzést s 1959-

től felsőfokú tanítóképzőket szervez. A döntés értelmében a régi képzőket fokozatosan megszüntetik. Egerben a képző megszünt osztályai helyébe gimnáziumi osztályok léptek. Az utolsó képzős osztály az 1958–59-es tanévben végzett, s így az intézet – 131 évi fennállás után – megszünt. Funkcióját magasabb szinten és módosult kiképzési céllal Egerben a Tanárképző Főiskola vette át.

Élete közel másfélszázados. Visszaemlékezni rá, és feltárni a haladást segítő törekvéseit nem csupán valamiféle ünnepi, kegyeleti aktus. Van tanulása a ma számára is. Demokratizálódó társadalmunkban és művelődésügyünknek sajátos tükröződését is megláthatjuk fejlődése főbb szakaszaiban. Nyomon követve tartalmi és szervezeti változásait tiszteletre méltónak tűnik az a mód, ahogyan a változó korok igényeihez igazodva igyekezett növendékeit a népoktatás szolgálatára felkészíteni.

1828-ban olyan időszakban született ez az intézet, amelyben az önálló tanítóképzés létrehozása szinte reménytelen próbálkozás volt. Mint az első önálló magyar nyelvű tanítóképző évtizedeken át az úttörő szerepét töltötte be. Ha az államosításig voltak is korlátai a társadalom forradalmi megújulása szempontjából, a szociális érzékenység, a demokratizmus és a magyarságszeretet jól megfértek e korlátok között. Ez az a történelmi alap, amely alapításának 175. évfordulóján nemcsak az egykori diákok és tanárok emlékezzenek rá kegyelettel, hanem megújult társadalmunk is, mérlegre téve közel másfélszázados köznevelési tevékenységét, melynek során több ezer tanítót adott az országnak. Az a szellemi, erkölcsi tőke, amelyet tanítványainak adott, jó alapnak bizonyult nemcsak a néptanítói feladatok becsületes ellátásához, hanem a képességek további kibontakoztatásához és a széles értelemben sokirányú társadalmi szolgálathoz. Meggyőződésünk szerint az egri tanítóképzőnek tiszteletre méltó helye és szerepe volt a magyar tanítóképzés történetében.

A régi tanítóképző helyén immár 55 éve működő Eszterházy Károly Főiskola jó hírnévnek örvend és évente több száz jól képzett tanárt ad az országnak.

JEGYZETEK

1. Szakál János: A magyar tanítóképzés története. Bp. 1934. 22. l.
2. Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei 1777–1848. Budapest, 1927. II. köt. 19. l.
3. Makovics Mihály kézírata. Érseki Levéltár, 2690/2.
4. U. o.
5. U. o. 269/3.
6. U. o.
7. Benkóczy Emil: Pyrker első magyar Tanítóképzője. Eger, 1928–30. l.
8. Érs. L. T. 465/1845.
9. U. o.
10. Érs. L. T. 465/1845.
11. Benkóczy i. m. 36–37. l.
12. U. o. 54. l.
13. U. o. 55–56. l.
14. U. o. 73–74. l.
16. Somos Lajos: Az egri érseki tanítóképző fejlődésének főbb szakaszai az első népoktatási törvény megszületésétől megszűnéséig. (Kézirat.) 2. l.
17. Somos Lajos: i. m. 2. l.
18. Heves Megyei Levéltár. (HmL.) VIII–56/20. Az 1919. április 6-i tanárkari gyűlés jegyzőkönyve. (jkv.)
19. HmL. VIII–56/20. Az 1919. április 6-i tanárkari gyűlés jkv.-e.
20. HmL. VIII–56/20. Az 1919. április 6-i tanárkari gyűlés jkv.-e.
21. HmL. VIII–56/20. Az 1920. szeptember 2-i tanárkari gyűlés jkv.-e.
22. Somos Lajos: i. m. 6. l.
23. Somos Lajos: i. m. 6–7. l.
24. Somos Lajos: i. m. 10. l.
25. HmL. VIII–56/26. Iktatott iratok. Az érsek levele a képző igazgatójának. 1938. június 28.
26. Értesítő az 1937–38. iskolai évről. 3–8. l.
27. HmL. VIII–26/28. Az 1941. február 10-i főigazgatói látogatás értékelő jkv.-e.

28. Somos Lajos: i. m. 12. l.
29. Somos Lajos: i. m. 9. l.
30. Somos Lajos: i. m. 8. l.
31. Somos Lajos: i. m. 10. l.
32. Évkönyv az 1941–42. iskolai évről. 10. l. – Benkóczy Emil i. m. 245. l., Évkönyv az 1944–45 tanévről. 15. l.
33. Somos Lajos: i. m. 9. l.
34. HmL. VIII.–56/20. Az 1920. október 20-i rendkívüli tanácskozás jkv.-e.
35. Somos Lajos: i. m. 8. l.
36. Somos Lajos: i. m. 7. l.
37. HmL. VIII.–56/22–36. A képző és líceum módszeres és nevelési tárgyú értekezleteinek jkv.-ei (1938–46).
38. HmL. VIII.–56/21. Az 1934. október 9-i és 1935. december 19-i rendes havi tanári értekezlet, valamint az 1936. január 28-i félévi osztályozó értekezlet jkv.-ei.
39. HmL. VIII.–56/21. Az 1937. június 25-i záróértekezlet jkv.-e.
40. HmL. VIII.–56/23. Az 1938. november 30-i rendes havi tanári értekezlet jkv.-e.
41. Somos Lajos: i. m. 7. l.
42. HmL. VIII.–56/26. Az 1939. december 19-i közös nevelésügyi értekezlet, az 1940. február 26-i második félévi módszeres értekezlet jkv.-e.
43. HmL. VIII.–56/28. Az 1941. február 26-i módszeres értekezlet jkv.-e.
44. HmL. VIII.–56/28. Az 1941. február 10-i főigazgatói látogatás értékelő jkv.-e.
45. Somos Lajos: Az egri tanítóképző az ötéves képzés korában. 13–14. l.
46. Magyar Pedagógia, 1939. 5. sz. 12. l.
47. Somos Lajos: Az egri tanítóképző az ötéves képzés korában. 15–16. l.
48. Somos Lajos: Az egri érseki tanítóképző fejlődésének főbb szakaszai... 3. 10. l.
49. HmL. VIII.–56/25. Az 1939. november 27-i ellenőrző értekezlet jkv.-e.
50. HmL. VIII.–56/25. Az 1940. június 20-i záróértekezlet jkv.-e.
51. Somos Lajos: i. m. 9. l.

52. HmL. VIII.–56/23. Az 1938. november 30-i rendes havi tanári értekezlet jkv.-e.
53. Évkönyv az 1938–1939. iskolai évről. 24. o.
54. HmL. VIII.–56/10. Az 1940. február 26-i módszeres értekezlet jegyzőkönyve.
55. HmL. VIII.–56/8. Az 1938. szept. 1-jei tanári alakuló értekezlet jegyzőkönyve.
56. HmL. VIII.–56/8. Az 1938. szeptember 22-i módszeres értekezlet jegyzőkönyve. – A képző évkönyvei 1938-tól 1947-ig.
57. Somos Lajos személyes közlése.
58. HmL. VIII.–56/8. A líceumban és tanítóképzőben végzett hivatalos látogatás után 1939. április 26-án tartott értekezlet jegyzőkönyve.
59. U. o.
60. HmL. VIII.–56/13. A líceumban és tanítóképző intézetben végzett tankerületi főigazgatói látogatást követő 1941. február 13-i záróértekezlet jegyzőkönyve.
61. HmL. VIII.–56/17. A líceumban és tanítóképző intézetben 1943. április 13-án és 14-én végzett katolikus tanulmányi felügyelői látogatást befejező április 14-i értekezlet jegyzőkönyve.
62. HmL. VIII.–56/35. Az 1945. április 20-i ellenőrző értekezlet jkv.-e.
63. Évkönyv az 1944–45. iskolai évről. Eger, 1946. 5. l.
64. HmL. VIII.–56/35. Az 1945. április 20-i ellenőrző értekezlet jkv.-e.
65. HmL. VIII.–56/35. Írásbeli képesítő tételek neveléstudományból 1944–45-ben. 1945. május 11.
66. HmL. VIII.–56/218. Az 1946. március 29-i nevelési tárgyú értekezlet jegyzőkönyve.
67. Évkönyv az 1946–47-es tanévről. 5. l.
68. Évkönyv az 1946–47-es tanévről. 21. l.
69. Somos Lajos: Az egri tanítóképző az ötéves képzési időszakban.
70. Az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. X. kötet. Eger, 1972. 15. l.
71. Igazság, 1948. június 13.

IRODALOM

- Benkóczy Emil: Pyrker első magyar tanítóképzője. Eger, 1928.
Borovszky Samu: Heves vármegye monográfiája. Bp., 1909.
Egri Híradó 1898. évf.
Egri Tanítóképző Intézet évkönyvei, értesítői
Egri Újság 1898. évf.
Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. Bp., 1899.
Hajdú János: Eötvös József báró első minisztersége. Bp., 1933.
Kiss Áron: A magyar népiskolai tanítás története. Bp., 1881.
Maskovics Mihály: „A falusi iskola Mesteri Hivatalra készítendőik számára az Egri Anyamegyében alapított Intézetnek rövid előadása”. Kézirat. Eger, 1834.
Mészáros István: A magyar nevelés története 1790–1849. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.
Pedagógiai Szemle: 1978. 12. szám.
Péterfy Sándor: A magyar elemi iskolai népoktatás. Bp., 1896.
Szakál János: A magyar tanítóképzés története. Bp., 1934.
Szederkényi Nándor: Heves vármegye története. Eger, 1893.

Egy egri tanár és diákjainak elhurcolása a Szovjetunióba

*„Egy szálíg elveszünk-e mi?
Vagy fog maradni valaki,
Leírni e
Vad fekete
Időket a világnak?
S ha lesz ember, ki megmarad,
El tudja e gyászolgokat
Beszélni, mint valának?”*

(Petőfi Sándor utolsó versének részlete:
Szörnyű idő – 1849. július vége)

A rendszerváltozásig a közvélemény keveset tudott azokról az eseményekről és embertelen részleteiről, melyek során *civil lakosokat* hurcoltak el az úgynevezett „jóvátételi munkára” a Szovjetunióba fegyveresen őrzött munkatáborokba. Erre a „*kicsi robotra*” Borsod és Heves megye 171 (*egyszázhetvenegy*) településéről fiatal lányokat, asszonyokat, serdülő fiúkat, diákokat, de meglett idős családapákat szedtek össze fegyveres erőszakkal több éves kényszermunkára.

Az 1980-as évek második felében főként a Sajó völgyi, Ózd környéki falvakból elhurcoltak elbeszéléseit rögzítettem magnószalagon, de a távolabbi területekről is birtokomba jutottak adatok. Az adatközlők nem voltak „böbeszédűek”, mert a legtöbben nem mertek nyilatkozni „*azokról az időkről*”; féltek, hogy elvesztik azt a csekélyke nyugdíjukat, amivel rendelkeztek.

A már említett '80-as években volt tanárommal – Abkarovits Endrével – időnként levelet váltottam, melynek során beszámolt egy másik tanárom – Bitter Dezső – és néhány képzős diákjuk – Sturmán Sándor, Rudlof Tibor és mások elhurcolásának körülményeiről. Az alábbiakban ezekből az összegyűjtött jegyzetekből a szemtanúk élményei alapján írom le „*e vad fekete időket*” az Egri Tanítóképzős Öregdiákok Baráti Köre tagjainak számára, emlékezve igaztalanul meghurcolt tanárainkra és iskolatársainkra.

Abkarovits Endre beszámolója tanártársának Bitter Dezsőnek az elhurcolásáról. (Levélrészlet.)

„Nekem személyes tapasztalatom volt Bitter Dezső elhurcolásáról, akivel az utolsó napokig együtt voltunk – már hetek óta – a főutcai Kánitz-házban lévő internátus óvóhelyén, 15 méterre a föld alatt. Az ágyunk is egymás mellett volt. Az egyik reggel beállított egy ellenőrző csoport, okmányainkkal kellett igazolni magunkat, hogy kik vagyunk. Nálunk is megjelent két fegyveres orosz katona. Valójában nem is őket kárhoztattuk, hanem azt a magyart, aki vele volt. Voltak ilyenek, akik részben ilyen „szolgálatokkal”, részben hatalmuk fitogtatásával éreztetni akarták fölényüket. Bitterről rögtön megalapították a német nevet. Innen őt Kálba vitték. Engem megóvott a szlávos nevem. Talán akkor vettem az életben egyszer hasznát, hogy ilyen „-vits” végű nevem van.

Később megtudtuk, hogy vasúton Kál-Kápolnára szállították az Egerben összeszedetteket, ott valami gyűjtőhely volt. Kálból kaptam az utolsó üzenetet tőle. Feleségemet arra kérte, hogy küldjön már valami meleg pokrócot vagy kendőt, mert fél az orosz tél hidegétől. Természetesen teljesítettük kérését, s ez volt az utolsó üzenetváltásunk.

Őt, aki sohasem politizált, sohasem volt kezében fegyver, egy napig sem volt katona: elhurcolták. Te is tudod, mindene a zene és ének volt, ő tette ismertté Kodály nevét Heves megyében, énekkarával a rádióban is szerepelt, **csak a neve miatt, hat betű miatt**, elhurcolták, s a háború áldozata lett.

Hát ez volt az utolsó találkozásunk. Aztán már csak a visszatértektől értesültem évek múlva a haláláról. Sturmán Sándor elmondta, hogy mint zenész ember boldogulhatott volna odakint. Egyszer le is ült a zongorához, játszott néhány klasszikus akkordot, de aztán dühösen lecsapta a billentyűzet fedelét azzal, hogy: **„Kell is ezeknek komoly zene”** S többet nem ült zongorához és arra sem gondolt, hogy énekkart szervezzen. Rudlof Tibor nevű diákját vele együtt vitték ki és ugyanabban a lágerben voltak. Amikor megkezdődött az oroszországi magyar hadifoglyok hazaszivárgása, hazajöttek az egri képzősök is, akik meghozták Bitter tanár úr halálhírét. Én mint önképzőköri elnök, tanár-elnök, rendeztem egy emlékünnepelet, s a tanár úrral együtt elhurcolt Rudlof Tibor csinált egy kis beszámolót róla. Irataim között megtaláltam a kéziratát, s azt számodra legépeltem. Hát ez az egyetlen hiteles adalék.”

Rudlof Tibor volt egri tanítóképzős növendék megemlékező sorai Bitter Dezső tanáráról, akivel együtt hurcolták el.

Jégvirágok, távoli utak, közös emlékek...

Kint sűrűn, tömött pelyhekben hullt a hó. A fenséges néma éjszakában csak a vonatkerekek egyhangú, ütemes kattogása hallatszott. A hosszú titokzatos acéltest rejtelmesen kigyózott előre-előre, mindig tovább a nagy ismeretlen felé.

Mi fent ültünk egymás mellett a priccsen: Bitter tanár úr, a bátyám és én. A vagonunk túlsó oldala felől halk imamormolás hallatszott. Némán ültünk és bámultunk magunk elé a nagy áthatolhatatlan sötétségben. Az alul ülők felől egyszerre felcsukló sírás hatolt fel hozzánk. A tanár úr megrázkódott, belőlem kitört a zokogás. Már nem bírtam magamba fojtani a miérteket: miért raboltak el szüleimtől? Hová visznek? Mi lesz velünk? ... S ekkor meglepő dolog történt: a tanár úr, aki otthon az iskolában mindég ideges volt, ahogy általában a muzsikusi emberek, most megsimogatta a fejemet. A nagy nyugalom, amely belőle áradt megdöbbenett. Hirtelen arra gondoltam, hogy elérkezett ahhoz a hatalmas ideg feszültséghez, amikor már minden közömbössé válik az ember számára. De nem ez történt. A tanár úr szép csendesen beszélni kezdett arról, hogy ő mindég szerette a diákjait, őérettük élt, s mindig azt tartotta, hogy embereket neveljen belőlük. Elmondta, hogy milyen volt az ő pedagógiai felfogása. Sohasem akart megfélemlítéssel szerezni magának tekintélyt.

Én az iskolában őt, mint tanáromat mindig tiszteltem, de ez a szó, hogy „tanár”, korlátot emelt közénk és távolságot teremtett. Csak most, hogy sorstársak lettünk, és ugyanúgy, ugyanannak a sorsnak a terheit cipelő emberekként beszélgettünk, értettem meg, hogy milyen nemes, igazán nevelő lelkülete van. Utána arról igyekezett meggyőzni, hogyan is keseredhetek el én, a gyerek, aki előtt még ott áll az egész élet. Hát akkor mit mondjon, és mit tegyen ő, aki életét a nevelésnek szentelte, s most aránylag idős korban ennek a jelenlegi megpróbáltatásnak van kitéve. Tőle tanultam meg akkor, és soha nem is fogom elfelejteni, hogy minden rosszból le kell vonnunk a következtetéseket, és a tanulságokat a magunk épülésére kell szentelnünk. Ez a filozofikus belenyugvás és bölcs életszemlélet engem hatalmába ejtett. Csak azon csodálkoztam később is, hogy ez a muzikális lelkületű, érzékeny ember egyáltalán hogyan bírja ki összeroppanás nélkül a reá mért sorsot.

A lágerben minden vasárnap kifejélte egyetlen jó ruháját, amin bizony már sok folt volt, csak úgy férfikézzel, házilag elkészítve. Vasárnaponként a lágerben nem dolgoztunk, – nem azért, mert ünnep volt, hanem mert munkaszüneti napnak számított. Bitter ilyenkor le-fel sétálgatott a láger udvarán. Mi többi egriek lassan mindent eladtunk magunkról, annak ellenértékéből

próbáltuk kipótolni a silány kosztot. Ő ezt nem tette, ő úriember akart maradni a sanyarú körülmények között is. Egyik volt diáktársunk, Sturmman Sanyi, felajánlotta neki egy alkalommal, hogy kiszökik a lágerből és eladja tanár úr magával hozott ruhakeféit. Bitter tanár úr ehhez nem járult hozzá; ő itt is sokat adott a külsejére, a megjelenésre. Még az oroszok is megadták neki legalább ilyen vonatkozásban a tiszteletet. A lágerbeliek és öreink is „Professzor”-nak szólították.

Kedélyállapota általában egyforma volt; talán ezzel a két szóval tudnám jellemezni: ironikusan letargikus.

Emlékszem, 1945. május 23-án valahogy megtudtuk Sturmman Sanyival, hogy ezen a napon van a névnapja. Elhatároztuk, hogy azt a keveset, ami még van a tartalékban, megosztjuk vele. Volt egy kis húskonzervünk, főztünk köleskását, tettünk rá szalonnaszírt, s mellékeljük azt a kisdarab szalonnát, amit még otthonról hoztunk magunkkal. Átvittük a tanár úrnak abba a szobafélébe, amiben volt. Semmiképpen nem akarta elfogadni. Arra hivatkozott, hogy nekünk fiataloknak nagyobb szükségünk van a kondíciónk megtartásához, mint neki. Magunktól vonjuk el, ha ezt most neki adjuk. Sturmman volt az a hirtelen jött ötlete, hogy nekünk is most lesz nemsokára születésnapunk, s akkor majd a tanár úr kínál meg bennünket. Így aztán mégis csak elfogadta.

Sajnos a viszonzásra már nem került sor. Már régóta figyeltük őt, és úgy vettük észre, hogy valami baj van a tanár úrral. Nem beszélgetett. Sokszor nézett mereven maga elé. Elmaradtak a megszokott vasárnapi séták is a láger udvarán. Egy ilyen állapotban történt, hogy az ő brigádjukat is kihajtották éjszakai munkára. Vasárnap közölte velem a bátyám, hogy már nem bírta nézni tovább, amint Bitter tanár úr prémgalléros télikabátban kalappal a fején ássa a rá kiszabott két köbméteres gödröt. Odaszökött hozzá, hogy cseréljenek helyet: ő már a maga részét befejezte, majd elvégzi a tanár úrét is. Nem fogadta el. Furcsán legyintett a kezével, s csak annyit mondott a bátyámnak: „most már mindegy Karcsi, úgysem tart már sokáig”.

Mi hármasban összeültünk, s tanakodtunk, mit kellene tenni. Arra gondoltunk, hogy idegileg összeomlott, összeroppant, talán öngyilkos akar lenni. Minden rosszra el voltunk készülve. Azt nem mertük feltételezni róla, hogy meg akar szökni. Pedig akkor már javában készültek erre az egri Lichter Micuval és a selypi Holló Kornéllal. Töprengésünknek a tanár úr hamarosan véget vetett. Egy emberrel üzen értünk. Nagyon feldúlt arccal fogadott, s furcsa volt a tekintete, viselkedése. Összefüggéstelen szavakkal elmondta, hogy megszöknek, s azért hivatott bennünket, hogy elköszönjön tőlünk. Megkíséreltük csitítani, hogy hátha nemsokára hazamegyünk. Pedig ebben már magunk sem bíztunk, mert hányszor híresztelték ezt el köztünk, csak azért, hogy ne szökjünk meg. Aztán arról beszélünk neki, hogy az időjárás is nemsokára hidegre fordul, és mi lesz, ha útközben kapja el őket a rossz idő. Majd

azzal is érveltünk, hogy mi jobban beszélünk oroszul, mégsem kíséreljük meg.

A tanár úr hajthatatlan maradt. Azt mondta, hogy ő már mindennel számolt, neki menni kell, mert nem bírja itt tovább. Történjen bármi, de meg kell kísérelnie a szökést. Ez volt az az érv, amire már nem tudtunk hatásosabb ellenérvet felhozni, már csak azért is, mert láttuk állapotának fokozatos leromlását. S akkor a tanár úr abban a felfokozott, túlfeszített idegállapotban kitört magából. Átkozta elrablóinkat, fenyegetőzött, s olyan hangerővel beszélt, hogy attól tartottunk, valamelyik besúgó vagy orosz meghallja. Szép lassan azért csak elcsendesedett, és ideadta a noteszét, amit még akkor is megőrzött, s azt mondta, írjunk bele annyi és olyan jegyet, amennyit csak akarunk. Utána megölelt bennünket, s felsietett a szobájába. Nem tudtuk mitévők lenni. Itt már valóban semmi sem segíthetett. Az akkori helyzetben és körülmények között beláttuk, hogy talán valóban jobb lesz, ha megkísérli a szökést, hátha sikerül. Mert, ha marad, összeomlik, és itt a táborban előbb-utóbb megzavarodik.

Reggel mikor munkára mentünk, a mi brigádunk elkanyarodott balra, mert egy romházban végeztünk kőművesmunkát. Ők tovább mentek a gyár felé, ahol dolgoztak. Amikor hátranéztem, láttam, hogy a tanár úr kezével intett. Ekkor láttam utoljára.

Este a névsorolvasáskor a tiszt olvassa: „Beiter Deso”. Senki sem jelentkezik. Mégegyszer olvassa hangosabban: „Beiter Deso”! Csak mi feleltünk rá gondolatban.

Azóta is sokszor eszembe jut, s a lelki szemeim előtt látom, amint maga elé néz, látom elborult arcát, szemeit. Látom benne a tehetetlent, elfojtott szenvedést, bosszúvágyat; látom egész magyarságunk tragikumát, egy értelmetlen háború hiábavalóságát.

1946. szeptember 8-án engem izomreumával arról a helyről egy másik lágerbe vittek. Akkor és ott hallottam a hírt, hogy kb. 150 kilométerre tőlünk elfogták Bitter tanár urat, s egy olyan büntetőlágerbe vitték, ahol kőbányában dolgoztatták őket. Lefogyott, nemcsak fizikailag ment tönkre, de szellemileg is összeroppant.

Bitter Dezső 1946. tavaszán meghalt.

Rudlof Tibor és Sturmán Sándor 1946-ban kerültek haza; befejezték a tanítóképzőt, és pedagógus pályán helyezkedtek el. Azóta mindketten, aránylag fiatalon meghaltak.

Az adatközlő Abkarovits Endre nyugdíjas főiskolai tanárt 1989 második felében kísértük utolsó útjára.

Az írásban szereplő személyek emlékét megőrizzük, az elhunytak – hazai vagy idegen földben – nyugodjanak békében!

Ózdon, 1996 novemberében

*Soltész József
ny. igazgató*

Emlékezünk
(*Bitter Dezső emlékére*)

Jeltelen sír, nincs rajta kereszt...
Ha volt is – réges rég elporladt már.
Nem gyújt rajt gyertyát fájó szeretet...
Elzárja tőlünk ország és határ.

Porladó csontok halk nesztét sodorja
Messze keletről a haragos szél:
Áldozat volt a tiszta szívű ember
Akit gyászolunk – akiről mesél.

Esztelen gyűlölte hurcolta el innen.
Nem volt neki a bűne semmi más:
Tanított minket szent elhivatással
Szeretni Istent, s szolgálni a hazát!

Ezt tette ott is a rettenet földjén
Hol tanítványai vették körül.
Ember maradt a poklok poklában,
Bár az gyötörte embertelenül.

Lelkében ott is a Kodály zenéje
Zengte, hogy szívünk egyet akar:
Békesség lengje körül a Földet,
S legyen szabad a meggyötört magyar.

Nem ismerte őt sok-sok száz diákja,
Csak azok, akik vele voltak ott,
Mert keménysége álarc volt csupán, hisz
Szíve tanítványaiért dobogott.

Őket féltette a halál földjén is
Mint fiait a szerető apa.
Meleg szíve ott nyilatkozott meg
Mint a szeretet zengő himnusza.

Bitter tanár úr! Feléd száll ma lelkünk.
Idegen föld mélyén pihenj csendesen...
Álmodd, hogy újra itt vagy miközöttünk.
Hiszen mi soha nem felejtünk el!

Emléked itt él fájó szíveinkben.
Őrizzük példád, s tanításodat.
Köszönünk mindent, amit Tőled kaptunk
S szeretettel őrizzük álmodat.

Eger, 1997. június

Bóta László
ny. igazgató

MEGEMLEKEZÉS
DR. SOMOS LAJOS
AZ EGRI ÉRSEKI TANÍTÓKÉPZŐ UTOLSÓ
IGAZGATÓJA SZÜLETÉSNEK
100. ÉVFORDULÓJÁRÓL

Dr. Somos Lajos 1904. június 1-jén született a Szatmár megyei Vállaj falu határában elterülő Pusztaterem pusztán, gróf Károlyi Gyula egykori miniszterelnök birtokán. Apja Svarcara Pál uradalmi juhász volt, aki idős korában magtárosi feladatokat is ellátott. A Somos nevet Lajos fia vette fel. Édesanyja Kvasavsky Mária a háztartásban dolgozott. Heten voltak testvérek, Ő a legutolsóként született gyermek volt a családban. A pusztai gyerekek természetközeli életét élte. Kétkezi munkásnak szánták. Szerencsére az elemi iskola négy osztályának elvégzése után egyik bátyja, aki kerékgyártó volt, vállalta továbbtaníttatását a nyírbátori algimnáziumba.

Mivel szüleinek továbbra sem volt pénze a taníttatására, a 6 és a 7. osztályt magántanulóként végezte el. Ezt a két esztendőt a pusztán töltötte, ahol tavasztól őszig édesanyjának segített a konvenciók föld megművelésében, a háziállatok gondozásában. Édesanyjától sok életbölcsességet tanult. Kitartó munkája követendő példa lett előtte.

A gimnázium 8. osztályát már sikerült nyilvános tanulóként elvégeznie. Sikeres érettségi után, érdeklődése a debreceni Tisza István Tudományegyetem felé fordult. Ennek az volt az oka, hogy egyetemi tanulmányaihoz az ottani Református Kollégiumtól remélhetett anyagi támogatást. Az egyetemre Láng Nándor katolikus művészettörténész professzor segítségével nyert felvételt és diákokotthoni elhelyezést 1925-ben. Először a jogi karra iratkozott be, a félévi vizsgákat sikeresen letette, de a tanári pálya iránti vágy olyannyira felerősödött benne, hogy miután problémáját megbeszélte Láng professzorral, átiratkozott a bölcsészettudományi karra, magyar és német szakra. Egyetemi létfeltételei jelentős javulását eredményezte, hogy megkapta Szabolcs-Szatmár megye ösztöndíját, amely teljesen ingyenes kollégiumi ellátást jelentett számára.

Egyetemi évei alatt tanulmányutat tett Ausztriába s közben hosszabb ideig tartózkodott Bécsben.

A középiskolai tanári szakvizsgát 1929. május 23-án tette le szak tárgyaiból jó, filozófiából dicséretes, pedagógiából pedig kitűnő eredménnyel. A tanári oklevél megszerzése után a helybeli piarista reálgimnáziumban kapott ideiglenes állást helyettes tanárként 1929 szeptember 1-jétől.

1930. nyarán megpályázta az érsek által meghirdetett Egri Érseki Római Katolikus Tanítóképző Intézetben Breznai Imre nyugalomba vonulása révén megüresedett állást, és azt hat pályázó közül ő nyerte el.

1930. szeptember 1-jén kezdte el működését helyettes tanári minőségben.

Doktori szigorlatot 1933. június 10-én tette le Debrecenben „summa cum laude” eredménnyel. Kiemelkedő gyakorló tanári és szakirodalmi munkásságát elismerve 1936. júliusában rendes tanárrá nevezte ki az egyházi főhatóság.

1937. június 25-től igazgatóhelyettesi teendők ellátásával bízták meg.

1938. szeptember 1-jén, dr. Csanády László igazgató nyugalomba vonulása után őt nevezték ki megbízott igazgatói minőségben.

Az érsek 1939. szeptember 1-jei hatállyal, addigi eredményes nevelő-oktató, szervező s vezetői munkásságát elismerve az intézet igazgatójának nevezte ki. (Első civil igazgató!) Pedagógiájának középpontjában a nevelés kérdései állottak. Szóban és írásban általában nevelői-oktatói munkáról beszélt. A fiatalok nevelésének szerinte a magyarság, a nemzet érdekeit kell szolgálnia. Rendkívül aktív és eredményes igazgatói munkásságával kivívta felettes tanügyi szerveinek elismerését. Újvári Lajos tanügyi tanácsos tankerületi főigazgató-helyettes, a tanítóképző és líceumban 1938. decemberében és 1939. áprilisában tett látogatása után az április 26-i értekezleten ezeket mondta: „...az intézet új igazgatóját személyesen csak a tanév elején volt módomban megismerni, de tudományos és irodalmi munkásságát már régóta figyelem, immár tapasztalataim alapján is bizvást mondhatom, hogy egy személyében rátermett, hivatott vezető került az intézet élére. Működésétől az ősi intézmény fellendülésének új korszakát várom.” A jelentésben olvasható még: „Jelentős része volt abban, hogy a tanári testületben jó kartársias szellem és egységes világnézet uralkodik. A tantestület tagjait meleg baráti szálak fűzik össze. A tantestület tagjai

élénk tudományos, irodalmi és társadalmi munkát folytatnak”. Az irányítása alatt álló intézet munkáját a felettes tanügyi hatóságok magas színvonalúnak tartották s mindig jó véleménnyel voltak róla. Az 1943. áprilisi tanulmányi felügyelői látogatást követően röviden így értékelte az intézményben folyó munkát: „Az egri érseki líceum és tanítóképző intézetben nagyon kedvező külső körülmények és adottságok között rendkívül magas színvonalú nevelő-oktató munka folyik, amely az intézetet a magyar líceumok és tanítóképző intézetek legelső vonalába emeli.”

Kiváló gyakorlati pedagógusként nevelési elveit mindig igyekezett megvalósítani. Erre a napi nevelő-oktató munkán kívül jó alkalmat kínált az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 100. évfordulójának megünneplése is. Úgy látta, hogy ezt az alkalmat fel lehet használni a szomszéd népekkel való együttműködés gondolatának elmélyítésére. Ezért irányításával 1948. május 28. és június 3. között az Egri Gyermeklélektani Állomás több társintézmény bevonásával megszervezte a Dunavölgyi Ifjúsági blokkot, ahol Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Jugoszlávia, Románia és a Szovjetunió kiállításokkal, előadásokkal, kultúrműsorral képviseltette magát, melyet az akkori vallás és közoktatásügyi miniszter, Ortutay Gyula is melegen pártfogolt. A program kiegészült a tehetségkutató pályázattal, ahol az országból 400 mű (vers, elbeszélés, festmény, szobor, kézimunka) érkezett be, köztük több tehetségről árulkodó alkotás volt. A rendezvény nagy sikert aratott, s szép példája volt a dunavölgyi népek egymásra találásának.

A népi származású tehetséges, munkás- és parasztszármazású fiatalok felkutatása, továbbtanulásuk elősegítése céljából vállalta az intézetben az Egri Állami Gyermeklélektani Állomás megszervezését és elhelyezését, összekapcsolva azt az iskola gyermektanulmányi múzeumával, Ő lett az állomás vezetője. Így az állomás gyakorlatilag az intézet része lett. A lélektani állomás fő feladatának azt tekintette, hogy a falun, az ipar- és a bányatelepeken felkutassa a továbbtanulásra alkalmas fiatalokat.

Megszervezte a tehetséges parasztfiatalokból a Felnőtt Dolgozók Tanítóképzőjét is, amelynek Ő lett a vezetője. (Vincze Zoltánné ny. tanítónő emlékezése!)

1948. június 7-én levélben fordult az érsekhez, hogy a továbbiakban nem tudja vállalni az intézet vezetését, de az érsek nem fogadta el lemondási szándékát és továbbra is bizalmáról biztosította.

1948. július 1-jén az államosított tanítóképző igazgatójának nevezték ki. Igazgatói funkcióját 1949. áprilisáig látta el.

Az 1939-től 1949-ig tartó egy évtized Somos Lajos életének és munkásságának legfontosabb szakaszát jelenti. Az intézet élén eltöltött évek mindennapi gyakorlatában és a pedagógiai írásaiban kikristályosított nevelési és oktatási elvek, módszerek többsége kiállta az idő próbáját, ma is hasznosíthatóak a mindennapi iskolai munkában. A tanítóképző igazgatói funkcióját 1949. áprilisáig látta el, amikor is a VKM. saját kérésére felmentette, s tanári szolgálatra osztotta be. A lemondása hátterében szubjektív okok voltak. Egyrészt a megyei párttitkárral és a megyei tanfelügyelővel az államosítás körüli konfliktusa, másrészt a Magyar Dolgozók Pártja politikája torzulásainak felismerése s az egykori római katolikus tanítóképző igazgatójának félelme az esetleges megtorlástól, illetve elhurcolástól.

Lemondását követően a tanítóképzőben egy ideig tanulmányi vezetőként, később igazgatóhelyettesként dolgozott, az intézmény 1959-ben történő megszüntetéséig.

Ezt követően a helyi főiskola igazgatója mint neves pedagógust meghívta az intézmény pedagógia tanszéke tanárának, adjunktusi kinevezéssel. 1960-ban docensé léptették elő. 1963-ban megbízták az igazgatóhelyettesi teendők ellátásával is. E funkciójától az 1966–67-es tanévben megvált és kinevezték a neveléstudományi tanszék vezetőjének. Ezt egy évig töltötte be. 1967. augusztus 1-jén vonult nyugállományba. Majdnem két évtizedet átfogó nyugdíjas éveit is aktív munkával töltötte.

Dr. Somos Lajos a pedagógus színvonalas oktató-nevelő és alkotómunkájához rendkívül fontosnak tartotta a megfelelő családi háttérrel. Nem véletlen, hogy a család, a családi nevelés fontosságával előszóban és írásaiban is sokat foglalkozott. Nagy sikerének tekintette, hogy neki a sors alkotómunkájához megfelelő családi háttér adott. Az élete legnagyobb ajándékának tartotta, hogy 1933-ban házasságot kötött Szalay Jolán gazdasági iskolai tanárnővel, akivel nagyon boldog házasságban élt. 1934-ben megszületett első gyermekük, Mária, őt követte 1937-ben Ida, 1944-ben pedig Béla. Nagyon örült annak, hogy két lánya is a pedagógus pályát választotta, fia pedig mérnök

lett. 1958-ban egész életét végigkísérő tragédia érte. Súlyos gyógyíthatatlan betegségben elhunyt imádott felesége, akinek emlékét élete végéig hűségesen ápolta. Dr. Somos Lajos a század elején született, népi származású értelmiségiek közül való. Ezernyi szállal kapcsolódott egész életén keresztül osztályos társaihoz, őket egy percre sem tagadta meg. Több évtizedes pályáján keresztül mindig a szociális érzékenység, a hátrányos helyzetűek megsegítésére irányuló törekvés jellemezte.

Dr. Somos Lajos pályáján mélyen vallásos pedagógusként indult és lelke mélyén élete végéig vallásos maradt. A két világháború közötti Egerben írásaiban és előadásaiban a szociális indítékú neokatolicizmus egyik képviselője volt.

Pedagógiai munkásságát tisztos hely illeti meg a 20. század magyar neveléstörténeti irodalmában.

Magas színvonalú nevelő-oktató, tudományos és közéleti munkásságát a helyi és az országos szervek számos kitüntetéssel ismerték el. Ezek közül a fontosabbak: 1953. Közoktatásügy kiváló dolgozója, 1974. Munkaéremrend Ezüst Fokozata. 1977. Megyei Tanács Közoktatási Díja, 1980-ban első között kapta meg a Magyar Pedagógiai Társaság aranyérmét.

1988. november 2-án hunyt el Egerben, életének 85. évében. Földi maradványait a Fájdalmas szűzről elnevezett Hatvani-Negyedi temetőben hantolták el nagy részvét közepette. Három évtizedes özvegység után megtért olyannyira szeretett feleségéhez. Emlékét hálás kegyelettel őrzik a tanítóképzős öreg diákok, az Eszterházy Károly Főiskola és a 6. emeletén lévő Dr. Somos Lajos Pedagógiai Múzeum.

Dr. Dobos József
Baráti Kör Elnöke

SOMOS LAJOS SZERETETT IGAZGATÓMRA EMLÉKEZEM

1946-ban én már túl voltam egy gyors- és gépíró tanfolyamon. 17 évesen dolgozni kezdtem a Deák Ferenc út 1. alatt dr. Horváth Mihály ügyvédi irodájában. Az ügyvéd urat agyvérzés érte, féloldalára lebé-
nult és én ápolónő és kifutóleány is voltam mellette. Jártam a Tör-
vényszékre sürgetni a tárgyalásokat, bankba a pénzügyeket intézni stb.
Egyik ilyen utamon a Líceum előtt meg kellett állnom, mert egy nagy
plakát vonta magára a figyelmemet. Ez pedig arról szólt, ami engem
nagyon, de nagyon érdekelt. Megálltam, olvasni kezdtem és mire a
végére értem, a mennyországban éreztem magam. Hát hogyne! Ami-
kor arról szólt az írás, hogy megnyílik a Felnőtt Dolgozók Tanítókép-
zője és várják azoknak a 18 éven felüli dolgozóknak a jelentkezését,
akik hivatást éreznek a pedagógus pálya iránt. Istenem! Mindig erre
vágytam kisgyermek korom óta, hogy tanító néni lehessenek. Nagyon
boldog voltam, hisz eddig ez csal elérhetetlen álmom volt számomra.
Édesanyám mosással kereste meg a kenyeret a családnak és ebből
tartott el hűgomat és engem. Hogyan is gondolhattam volna a tovább-
tanulásra. Amikor még egyszer elolvastam a hirdetést, akkor jöttem rá,
hogy nem is olyan egyszerű a dolog, hiszen én csak 17 éves vagyok,
egy év hibádzik. Most mit csináljak? Gondoltam egy nagyot és meré-
szet. Fölmentem a tanítóképző igazgatójához, akit Somos Lajosnak
hívtak és előadtam az én nagy problémámat: Igazgató Úr! Olvastam a
hirdetést a kapun. Én mindenképpen tanulni szeretnék, de egy évvel
fiatalabb vagyok a kellenél. Mit tegyek? – kérdeztem majdnem sír-
va. Lajos bácsi megvigasztalt: „Tudja mit kislány? Felveszem ideigle-
nesen és közben megpróbálok felmentést kérni a 18 év alól, hiszen
dolgozó nő 17 évesen is. Eltartja beteg édesanyját és 6 éves kishúgát.”

Hát így történt, hogy diák lettem az Érseki Tanítóképzőben! Olyan
boldog voltam, hogy nem cseréltem volna senkivel. Reggel 8-tól du.
4-ig dolgoztam az irodában, 4–8-ig a Líceumban órákra jártam és ta-
nulni csak hajnalban vagy késő este tudtam. Közben Lajos bácsit he-
tente megkérdeztem, hogy megkaptam-e már az engedélyt a tanulásra.
Karácsony tájékára az is megjött: Lajos bácsi elintézte a Minisztéri-

umban személyesen, hogy most már legálisan tanulhatok, megvan az engedély. Könnyes szemmel köszöntem meg neki és ő akkor így hártotta el a köszönetet: „Nem nekem köszönheti, hanem saját akaraterejének!”

Igaz, hogy az 5. évet már az Állami Tanítóképzőben végeztem el, de soha nem felejttem el Lajos bácsi neveléstan óráin hallott csodálatos előadásait, Abkarovits Endre magyar óráit, Molnár József történelmi eszmefuttatásait és a többi tanárok lelkiismeretes munkáját. Szakmai munkámban nagy segítséget jelentettek Lajos bácsi remek cikkei a „Tanító” c. szakmai folyóiratban. Segítőkézsége különösen a szegény falusi gyerekek iránt nyilvánult meg. Tulajdonképpen neki köszönhettem, hogy egész életemben azt csinálhattam, amiben a legnagyobb kedvem tellett. Még a családi életembe is beleszólt, hiszen ha nem tanulhatok tovább, maradok az íróasztal mellett, soha nem ismerhettem volna meg az én kedves Páromat, hiszen ő is ebben a tanítóképzőben végzett, de ha nekem Lajos bácsi nem segít, nem leszek tanító néni, soha nem találkoztam volna a férjemmel sem. A jó Isten áldja meg haló porában is!

Eger, 2003. május 12.

Vincze Zoltánné
ny. tanító

A NÖVENDÉKEK ELHELYEZÉSE, ELLÁTÁSA, SEGÉLYEZÉSE

Internátus

Növendékeink elhelyezése ebben az évben is a régi keretek között történt: részint internátusokban, részint házaknál.

Az érseki internátus még 1919-ben nyílt meg az érseki palota északi szárnyában. Érsek Urunk bőkezűségéből nemcsak az épületet, hanem az összes fűtő- és tüzelőanyagot is ingyen kaptuk, hogy növendékeink anyagi megterhelésén ezzel is segíthessünk.

A másik internátus a Szent László-Diákotthon volt, amelynek felügyeletét és igazgatását *dr. Csanády László* ny. tanítóképzőintézeti igazgató, tanügyi főtanácsos látta el *Szily Jenő* hitoktató, tanulmányi felügyelő segítségével. Mivel a két internátus együttvéve sem volt elegendő a növendékek befogadására, azért az internátusba be nem jutott növendékek polgári házaknál jutottak szálláshoz és részben ellátáshoz is.

A jövő tanévtől kezdve ezen a téren gyökeres változás áll be: az iskolafenntartó egyházi hatóság igen nagy anyagi áldozattal új internátust épít. Ezzel kétévtizedes működése után a régi internátusok megszűnnek, és 1940. szeptemberében már korszerűen felszerelt, egészséges, szép, új internátus fogadja a növendékeket. Amikor búcsút veszünk a régiektől, hálával gondolunk Érsek Úr Önnagyméltóságára az internátussal, helyesebben az ifjú tanító-nemzedékkal szemben tanúsított bőkezűségéért és atyai jóindulatáért, de még nagyobb hálával gondolunk rá, ha az új internátus felé nézünk, mert hogy annak a kapui megnyílnak, azt is az ő jóságának köszönhetjük.

Búcsúnk alkalmával szeretettel emlékezünk meg *dr. Csanády László* ny. igazgató, tanügyi főtanácsos úrról, aki az ő internátusában lakó növendékeknek hosszú éveken át jóságos atyja és melegszívű nevelője volt.

Az új internátusról itt közöljük a teljes szövegű *tájékoztatót*:

Az internátus célja: Papi vezetés alatt katolikus szellemű nevelést és előnyös anyagi feltételek mellett minden tekintetben kifogástalan

otthont adni az egri érseki. r. k. líceum és tanítóképzőakadémia növendékeinek.

Az intézet rendjét és a tanulási alkalmak zavartalanságát tanulmányi felügyelők állandó ellenőrzése biztosítja.

Az internátus elhelyezése: Az internátus a főutcán van, mintegy tíz percnnyire az iskolától. Fekvése igen kedvező. Szép kerttel és udvarral rendelkezik. Az újonnan épített internátus a korszerű nevelés minden követelményének teljesen megfelel, egész berendezésében, felszerelésében, gyakorló-, olvasótermek, tornaszerek, játékok, botanikus kert beállításában az az elgondolás vezetett bennünket, hogy az internátus nem szállás, hanem nevelőintézet. Nevelőintézet, amelyben megvannak mindazok az alkalmak és lehetőségek, amelyek az ifjú testi-lelki képességének a kifejlesztéséhez szükségesek. A különféle alkalmak és önművelési lehetőségek között ott van a kis házi kápolnánk is, mert minden nevelési törekvésünk főcélja ez: nemcsak ügyes és jó tanítókat, hanem katolikus szellemű, finom lelkű, vallásos tanítókat és közéleti embereket akarunk az életbe kibocsátani.

Ellátás: Az ellátás egész évre 450 pengő, amely összeg az egri Egyházmegyei Takarékpénztár Rt. T. K. I. jelzésű csekklapján (száma: 25.936) fizetendő be. A befizetések elmaradása esetén az intézetnek joga van késedelmi kamatot felszámítani. Ha valaki tanév közben távozik az intézetből, a kilépést követő két hónap ellátási díját köteles megfizetni. Az intézet fenntartja magának azt a jogot, hogy az ellátási díj összegét a gazdasági helyzet alakulása szerint emelje, vagy mérsékelje. Per esetére az egri kir. járásbíróság illetékességét köti ki az intézet. — Az ellátási díj fejében a növendékek lakást, napi háromszori étkezést, világítást és mosást kapnak.

Egyéni felszerelés: 2 öltő ruha, 1 télikabát, 1 felöltő, 2 pár cipó, 6 ing, 4 hálóing, 6 alsónadrág, 4 törülköző, 4 asztalkendő, 12 pár harisnya, 12 zsebkendő, 1 párna, 1 paplan 2–2 huzattal, 2 lepedő 2 pohár és kefék.

Felvétel: Előjegyzéseket bármikor elfogadunk. Végérvényesen felvett növendéknek azonban csak azt tekintjük, aki 10 pengő felvételi és egyhavi ellátási díjat, tehát összesen 55 pengőt július 5-ig előre befizet. Az előre befizetett ellátási díjat a következő tanév júniushavi díjaként számoljuk el. Felvételtkor minden növendék intézeti számot kap, amivel köteles felszerelését darabonként megjelölni.

Levelezési cím: Eger, Széchenyi u. 47. sz.

ÖREGDIÁK SZÖVETSÉG

1939. június 24-én tartotta meg a Szövetség alakuló közgyűlését. Elfogadta az alapszabályokat és megválasztotta első tisztikarát. Az alapszabályokat mindezt ideig nem sikerült a belügyminiszter által jóváhagyatni, s így az elmúlt év folyamán csak a tagok beszervezését eszközölhettük. Pedagógiai lapokban és külön körlevél útján hívtuk fel volt növendékeink figyelmét a Szövetségre és örömmel jelenthetjük, hogy sokan megértették hívó szavunkat, mert tagjaink száma elérte a 250-et (örökítő tag 4, alapító tag 2, rendes tag 177, pártoló tag 2, ifjúsági tag 66).

A szervezés munkáján kívül még egy nagyszabású, meleg, családi-as ünnepet is rendezett a Szövetség 1940. június 23-án, amikor találkozóra gyűjtötte össze mindazokat a volt növendékeket, akik 50, 45, 40, 35, 30, 25, 20, 15 és 10 éve szerezték oklevelüket ebben az intézetben. A nehéz idők ellenére is sokan jelentek meg ezen a találkozón, közöttük többen voltak olyanok, akik a cseh-uralom miatt 20–25 éve nem láthatták volt iskolatársaikat. Meleg és bensőséges volt. A volt növendékek ünnepe, és jólesett látni azt a nagy szeretetet, amely minden szavukból kicsendült az Alma Mater iránt. Az ünnepet népes közebéd követte a Korona-szállóban, amelyen különösen meleg ünnepelésben részesítették a megjelentek id. Inczedy Antal tarnaleleszi nyug. kántortanítót, aki 59 évvel ezelőtt Gárdonyi Gézával együtt szerezte meg tanítói oklevelét ebben az ősi intézetben. (1881-ben)

Alább közöljük azoknak a nevét, akik az alakuló közgyűlés óta jelentkeztek tagjaink sorába.

Az 1939–40. iskolai évben a tanítóképzőintézet Öregdiákjainak Szövetségébe a következő tagok léptek be: Abkarovits Jenő, Mezőkövesd. Acél Róbert, Nyírbátor. Ágoston József, Szentendre. Alberfy Vilmos, Eger. Ambrus István, Eger. Angyal Sándor, Mezőladány. Antal Árpád. Antal Kis Béla, Ózd. Bakaisz István, Domszló, Balázs József. Bartók Sándor, Felsőtárkány. Bácskai Bertalan, Szerencs. Bán Tibor, Budapest. Bárczy József, Eger. Básthy József, Mezőkövesd. Benedek István, Jegyesbénye. Benőcs József. Bereznay Károly, Uppony. Breznay Imre, Eger. Béres József, Dernő. Bessenyei Gyula, Mezőnyékládháza. Bilkey Imre, Eger. Blaskó Béla, Kápolna. Blaskó Béla, Polgár: Bohaty Lajos, Fegyvernek. Bóta József, Eger. Bóta László, Eger. Bögös István; Nyíradony. Dr. Csák László, Polgár.

Csengő Győző, Szűcsi. Csiba János, Püspökhatvan. Dlabács Bertalan. Dornbach Gyula, Sáfa. Dringus József, Eger. Dudás Ferenc, Recsk. Erdélyi János; Eger. Fábián István, Kisfüzes. Fekete József, Budapest. Folláth János, Fegyvernek. Földi István, Eger. Fülöp Loránt, Eger. Garamvölgyi János, Eger. Gáspár Gyula, Gáva. Dr. Godál Gyula, Eger. Godó Ferenc, Parád. Grozdits Antal, Balmazújváros. Havál Aladár, Eger. Hámori András, Örvény. Inczedy Gyula, Nagyréde. Jakab József, Jakab Sándor, Borsodivánka, vitéz Jassó Andor, Kisvárd. Jásvay Zoltán, Boconád. Juhász Dezső. Jurassa E. Medárd, Miskolc. vitéz Kékesdi Gyula, Parád. Kiss Lajos, Jászdósa. Kívés József, Parád. Koós József. Korsós Andor, Csongrád. Kovács János, Salgótarján. Kovács Sándor, Tiszafüred. Kurucz András, Forró. Labay József, Kótaj. Lading István, Nagykőrű. Lapcsánszky János, Nógrádmegyer. ifj. László Sándor, Jászsentedrás. Lászlófi János, Ajak. Lendvai (Pindroch) József, Újfehértó. Lévai József, Eger. Madurka Ferenc, Dormánd. Miczki József, Héhalom. Molnár Antal, Jászjakóhalma. Molnár Imre, Ároktő. Molnár Lajos, Salgótarján. Dr. Molnár László, Polgár. Nagy György, Gánt. Nagy István, Felsőnyárad. Neumayer Béla, Ároktő. Nyvelf Gyula, Halmaj. Oravecz György. Palkonyai Imre, Balmazújváros. Patai Béla, Bag. Pálmay Ferenc, Mándok. Petrovics József, Eger. Pongrácz József. Ripka János, Eger. Sasvári János, Gyöngyös. Sántha Emil, Tarnaszentmiklós. Sike Zoltán, Besenyőtelek. Soltész József, Nyírcsaboly. Solymos Sándor, Eger. Suba Pál, Szentistván. Susán Géza, Szalmatercs. R. Szabó András, Szirma. Szabó Alajos, Bélapátfalva. Dr. Szabó Gyula, Eger: Szabó János Eger. Szalai Sándor, Eger. Szalontai Lajos, Felsőnyárad, Dr. Száva János. Szentgyörgyi Gyula, Eger. Szentgyörgyi István. Szerdahelyi István, Mérk. Tanner József, Egerszólát. Tóth Endre, Füzesabony. Tarnay Kálmán, Eger. Tihanyi József, Gyöngyössolymos. Tóth Bertalan, Karácsond. R. Tóth Ferenc; Kisvárd. Töröcsik Joáchim, Pély. Török Gábor, Ecser. Újhelyi István. Ujlaky Dezső, Mezőkövesd: Uracs István, Karácsond. Wolszky István, Eger. Zágonyi Béla, Szendrőlád.

AZ INTÉZET IGAZGATÓI

Első igazgatója *Rajner Károly* c. püspök, nagyprépost, a tudományok, művészetek és a nevelés nagy barátja.

1846–48-ig *Lévay Sándor* c. püspök, nagyprépost vezette az intézetet. Az elnyomatás idején hazafias szónoklatai és magatartása miatt bebörtönözték és halálra is ítélték.

Lipovnitzky János kanonok 1847–48. iskolai években lett igazgató. Az ő igazgatói működése nem sokáig tartott, mert az ifjúság a szabadságharcba vonult, és emiatt az iskola működése egy időre megakadt.

Utóda *Bezegh András* kanonok (1849–1854).

1854–1859-ig felváltva *Stipula József* és *Németh Mihály* kanonokok és *Szaitz Antal* c. kanonok, prépost igazgatták az intézetet. Németh Mihály lángoló lelkesedésű pap és hazafi. Mint jászberényi plébános a gödöllői csatába egy csapat jász nemzetőrt vezetett.

Ferenczy Imre 1859–1868-ig állt az intézet élén.

Tárkányi J. Béla kanonok 1868. áprilisában foglalta el az igazgatói széket. Ő nemcsak a magyar katolikus költészet újjáélesztésében volt nagy, hanem mint műfordító (Kloptock: Messiás) és pedagógus is. Az Egri ABC-s olvasókönyvével nagy szolgálatot tett a nevelésnek. Mint az iskola újjászervezője is maradandó érdemeket szerzett. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának, a Kisfaludy-Társaságnak. 1877-ben a Szent István-Társulat igazgatója lett. Ekkor vált meg a tanítóképzőtől is.

1872/73-ban és 1873/74-ben átmenetileg helyettesítési minőségben *Vincze Alajos* töltötte be az igazgatói tiszteletet.

Zsendovics József kanonok (1874–1892) mint a tanítók igazi barátja őszinte megbecsülést szerzett a tanítóképzésnek. Ő építette ki az intézetet négyévfolyamúvá.

1892–1898-ig *Vincze Alajos* az igazgató. Ő jónevű pedagógiai és szépíró. Népies tárgyú írásaival és zamatos magyar nyelvével nagy hatással volt tanítványaira, köztük Gárdonyi Gézára is.

1898–1909 között *Katinszky Gyula* kanonok vette át a nagy felelősséggel járó örökséget. Megértve a kor szavát, hatalmas anyagi áldozatokkal mintaszerű felszerelést adott az intézetnek.

Babik József igazgató-tanár átmeneti megbízása után *Vendell Ede* hittanár, később preláthus-kanonok neveztetett ki igazgatónak (1901–1921). Benne nagyműveltségű és áldozatos lelkű vezetőt kapott az intézet. Utóda *Csanády László* dr. tb. kanonok, tanügyi főtanácsos volt. Válságos években volt az intézet vezetője. Az ötévfolyammá szervezés nagy munkáját ő végezte el (1921–1938). Nevéhez fűződik a *Szent László Diákotthon* létrehozása is, melyet 1926. április 13-án avattak fel az Almagyar tetőn (Diófakút út 36.). Az intézmény felépítéséhez a telket ő bocsátotta rendelkezésre.

1931. szeptember 1-jétől *Somos Lajos* dr. vezette Pyrker érsek „első magyar tanítóképzőjét” 1949. áprilisáig. (Első civil igazgató.) Igazgatósága alatt 1940 őszén, egy modern, új internátust adott át az érsekség, a Széchenyi út 47. sz. alatt, amely 1950-ig szolgálta az egri tanítóképzést.

1949. áprilisától 1950. június 17-ig *Vámos Nándor* a mb. igazgató.

1950. júniusától 1953 júniusáig *dr. Molnár József* vezette az intézetet.

1953. szeptemberétől 1955. júniusáig *Tóka János* az igazgató.

1955. augusztusától 1957. szeptemberéig *Baranyai Ferenc* igazgatta az intézetet.

1957. szeptemberétől *Papp Sándort* nevezték ki igazgatónak és ő látta el az intézet vezetését az 1959. évi megszűnéséig.

Dr. Dobos József
ny. igazgató

AZ EGRI TANÍTÓKÉPZŐS ÖREGDIÁKOK BARÁTI KÖRE

A volt egri Tanítóképző Intézet öregdiákjai 1993. október 5-én újra életre hívták az „egri prepák” baráti körét, melynek közgyűlését a Megyei Művelődési Központ dísztermében tartották. A vendégek között több állami és egyházi vezető személyiség gyűlt össze.

Az első közgyűlésnek az volt a feladata, hogy elfogadta az alapszabályt, majd megválasztotta a tisztségviselőket. Szó volt a leendő kör programjáról is, melynek egyik fontos pontja az, hogy rendszeresen összejönnek tagjai. Terveznek közös kirándulásokat is, de mindenképpen a múlt hagyományainak az ápolását tartják legfőbb céljuknak.

Bár sokan voltak a jelenlévők között olyanok, akik 50–60 évvel ezelőtt végezték el a képzőt, mégis fiatalos lendülettel és tetterekészséggel igazolták, hogy az évek nem szálltak el fölöttük hiába. Olyakor a meghatódottság vett erőt egyikükön-másikukon, de ezeket a kicsurrant könnyeket senki sem szégyellte.

Az esemény további részében megválasztották a tisztségviselőket: az elnöki tisztre Szabó Endrét, alelnökké Erdősi Ferencet, titkárrá Kovács Sándort, gazdasági vezetőnek Bak Lászlót kérték fel.

A volt egri tanítóképzősök baráti köre a Deák Ferenc Római Katolikus Általános Iskolában kapott otthont.

Dr. Dobos József
a Baráti Kör elnöke

A KÖNNY IS KICSORDULT A SZEMEKBŐL A PREPA-NAPON

Meghatottan és megilletődve álltam meg a Líceum aulájában. Halk zümmögés, fegyelmezett és visszafogott mozdulatok, mosolygó arcok, imitt-amott könnyes pillantások, és rengeteg hófehér haj. Deres fejű vén diákok, volt egri prepák gyülekeztek össze az első Prepa-napra, hogy emlékezzenek és emlékeztessenek egykori önmagukra.

Körülöttük és mellettük selyembe, kiskosztümbe öltözött hölgyek: a feleségek csodálkozó arccal. Mintha az motoszkálna a fejükben, hogy lám, nemcsak az én férjem haját lepte be a dér, és mégis olyan huncut villanások parázslanak fel a szemükben, mintha a legkedvesebb zárdista kislánnyal most találkoztak volna a Líceum sarkán.

Csupa élet, csupa lendület, csupa tenni akaró buzgalom sugárzik most az egybegyűltekből, és ha egy fél órával korábban a nehezen mozgó lábak tapogatva araszoltak is a járdán, a reszkető kezek pedig tétován lebegtek is a levegőben.

Varázslat történt. A lelkek varázslata a találkozás örömeiben. Szép és megható pillanatai ezek a késői élet ajándékaként. Hiszen ekkor mindannyian melegszívű kamaszokká és huncut lelkű bakfisokká váltunk.

Pedig ezen a vasárnapi délelőttön nem a vidámság óráit éltük. Kettős ünnepi eseményre gyűltek össze. Ennek egyik része az első „hivatalos” Prepa-nap megtartása, a másik pedig a háborúban elesett diáktársak emlékét megörökítő márványtábla leleplezése.

A díszterem fogadta magába a sok-sok ünneplő ruhás és ünneplő arcú emlékezőt. Az elnökség felült a díszemelvényre, az elnöklő *Uracs István* köszöntötte őket név szerint, és volt jó szava a közönséghez is. Elmondta bevezető gondolatait *Kovács Sándor* titkár, és beszámolt a baráti kör tevékenységéről *Szabó Endre* elnök. Most is hallottuk *Bán Tibor* mély zengésű baritonját, ahogy a *Vadócba rózsát oltok* című *Mécs-verset* előadta a tőle megszokott drámaisággal. Egykori önképzőköri szavalóversenyek emléke idéződött fel bennem.

Az ünnepélyességet fokozta a kamarahangverseny néhány igazán magával ragadó száma, amelynek előadása avatott zenészek hozzáértését dicsérte.

Köszöntötte az ünnepséget az egyház a kanonok-plébános tolmácsolásában és a városi önkormányzat az alpolgármesternő szavain keresztül.

A második aktus az emléktábla leleplezése volt. A díszterem bejárata melletti falrészén igazán méltó helyen látható az aranybetűkkel kivésott nevek hosszú sora. Köztük egykori osztályfőnököm, *Bitter Dezső* és volt osztálytársam, *Bolya Gyurka* neve is ott szerepelt. Elszoruló torokkal betűztem ki a szavakat.

Itt adta elő saját versét Bóta László, majd a leleplezés aktusát Erdősi Ferenc elnökhelyettes végezte el. Az emléktáblát dr. Valuch István kanonok-plébános szentelte meg. Befejezésül Kiss Menyhért Ferike című verse hangzott fel Kiss Papp Vilmos átélt tolmácsolásában.

Így zajlott le a volt egri prepák első hivatalos ünnepsége, amely arról tanúskodott, hogy az alma matert senki sem felejtette el, és mélyen a szívükbe vésve hordják azt a szellemiséget, amit a volt *Egri Rk. Tanítóképző Intézet* tanárai fejlesztettek ki bennük az iskolai évek során.

Menj és taníts! Vár a magyar falu! Hangzott a jelszó annak idején. A feladatot megértették, a feladatot elfogadták, és sem a meszelt falú iskolákban, sem a fronton nem hoztak szégyen t az egri prepa névre.

G. Molnár Ferenc

ELSZÁMOLTAK AZ ÉLETÜKKEL

Díszoklevelet kaptak a prepás öregdiákok

Megalakulása óta tizenegyedik alkalommal tartották meg évi találkozójukat az Egri Tanítóképzős Öregdiákok Baráti Körének tagjai. Az 1938 és 1959 közötti évfolyamok egykori prepásai közül szombaton tizenhatan vehettek át díszoklevelet.

– Miután egy esztendővel ezelőtt a rektor úr azt mondta nekünk, hogy az egykori Líceum épületében mi nem vendégek vagyunk, hanem hazajövünk ide, hát most megint itt vagyunk. Érezték jól magatokat! – köszöntötte egykori iskolatársait *Sütő János*, a baráti kör alelnöke.

A félszáznál is több öregdiák ezt megelőzően koszorút helyezett el a hősi halottak, továbbá Gárdonyi Géza, illetve dr. Somos Lajos emléktáblájánál, majd szentmisén vett részt a Nagyboldogasszony plébániatemplomban.

A találkozó hangulatát az egri Lenkey János Általános Iskola énekarának műsora alapozta meg, ezután *dr. Dobos József*, a baráti kör elnöke emlékezett meg az érseki tanítóképző utolsó igazgatója, *dr. Somos Lajos* születésének 100. évfordulójáról.

– Debreceni egyetemi tanulmányai után, 1930 nyarán megpályázta az Egri érseki Római Katolikus Tanítóképző Intézetben meghirdetett állást, amelyet hat pályázó közül nyert el.

Először helyettes tanári, majd rendes tanári beosztást kapott, majd igazgatóhelyettes lett, 1938. szeptember 1-jétől megbízott igazgatóvá nevezte ki az érsek. A század elején született, népi származású értelmiségiek közül való volt, aki egész életén keresztül ezernyi szállal kapcsolódott osztályos társaihoz, őket egy percre sem tagadta meg. *Több évtizedes pályáján mindig a szociális érzékenység, a hátrányos helyzetűek megsegítésére irányuló törekvés jellemezte. Pedagógiájának a középpontjában a nevelés kérdései álltak, munkásságát tisztes hely illeti meg a XX. század magyar neveléstörténetében* – hangzott el a kiemelkedő tudású és munkásságú pedagógus méltatásában.

A program további részében *dr. Kohajda József*, a baráti kör titkára tájékoztatta a résztvevőket a közösség elmúlt évi tevékenységéről,

majd *dr. Hauser Zoltán*, az Eszterházy Károly Főiskola rektora köszöntötte az öregdiákokat, akik egy életen át végzett oktató tevékenységükkel megalapozták a mai tanárképzést, miután ők nevelték a feljövő nemzedékeket: a későbbi hallgatókat, s a helyi felsőoktatásban dolgozó pedagógusokat. A rektor ezt követően díszokleveleket adott át. Aranydiplomát kapott *Fecz Sándor, Szabó Béla, Pál Istvánné Kovács Klára*. Gyémántdiplomás lett *Dobó Zoltán, Kelemen Gyula, Kugler Béla, Nagy Sándor, Prokai Gábor, Tóth Béla* és *Tóth István*. A 65 évvel ezelőtt végzettek közül vasdiplomát vehetett át *Kormos Antal, László Ferenc, Lelkes Róbert, Persányi István, Szabó József* és *dr. Tátray Ferenc*.

Az érintettek nevében Dobó Zoltán és dr. Tátray Ferenc mondott köszönetet az elismerésért. Mint kiemelték: korosztályukat, hosszú évtizedeken át végzett tanítói, tanári munkájukat sokan és sokféleképpen értékelték. De nem ez a legfontosabb mérce, mert *életüket és tevékenységüket illetően elsősorban nem másokkal, hanem saját lelkiismeretükkel kell elszámolniuk. Az pedig annyi viszontagság, erkölcsi és szakmai megpróbáltatás után is tiszta és nyugodt.*

Az idei prepanap évfolyam-találkozókkal zárult.

(Szilvási, 2004.05.24.)

NÉHÁNY GONDOLAT AZ ÚJ EMBER KIKOVÁCSOLÓDÁSÁNAK ÚTJÁN...

Az egri tanítóképzőnek az iskolák államosítása után, a kulturális forradalom kiteljesedése idején, 1953-ban lettem tanulója. Azokban az években szülőhelyemen, a Tisza-menti Kiskörén is az általános iskolát elvégzett parasztyerekek körében kezdett elterjedni a továbbtanulási kedv. Mintha megéreztük volna, hogy egy új értelmiség kinevelése társadalmi szükségesség, mint falusi mezítlábas gyerekek középiskoláról, főiskoláról, egyetemről beszélgettünk, s egyre erősebbé vált a tanulási szándékunk.

Mégsem indulhattam azonnal Egy évig a kiskörei állami gazdaságban dolgoztam építőipari segédmunkásként, hogy pénzt keressek a tanulóévekre. Máig is jó szívvel és hálával gondolok vissza a mezőgazdasági munkásokból és mesteremberekből verbuválódott építőbrigád tagjaira. Biztattak tanulásra, de megtanítottak dolgozni is. Hangoztatták, hogy mindenhol munkája alapján értékelik az embert. Építettünk az új szocialista gazdaságban istállókat, magtárakat, munkáslakásokat, s a nagy mezőgazdasági munkák idején arattunk és csépeztünk is.

Egy év elteltével egyik tanítóm tanácsára az egri tanítóképzőbe jelentkeztem, s fel is vettek oda. Az első A. osztályba 53-an kerültünk, s majdnem valamennyien falusi paraszt és munkás fiatalok. Azért mentünk ebbe az intézetbe, mert úgy hallottuk, hogy oda már több mint száz éve járnak a szegényebb emberek gyerekei. Volt bennem valami ösztönös vonzódás a gyermekekkel, az emberekkel való foglalkozáshoz. Velünk az iskola történetének egyik legnagyobb első évfolyama indult. 1953-ban három osztállyal majdnem 150 fő.

Az idősebb tanulók segítsége nélkül nem maradhattunk volna meg Egerben. Minket elsősöket a negyedikesek vettek pártfogásba. Hozzájuk mint idősebb testvérhez ragaszkodtunk. Rendszeresen foglalkoztak velünk az iskolában és a diákotthonban. Segítettek a beilleszkedésben. Elhelyezésünk a mai viszonyokhoz képest szűkös volt. A volt kaszárnya egyik épületében rendezték be szükségkollégiumunkat. Az első félévben kétemeletes ágyak is voltak a hálóban. Lakószobánkban

több mint 100-an szorongtunk, mégis jól éreztük magunkat ott is, az iskolában is.

Tanáraink az első időben rengeteget bajlódtak velünk. Nemcsak a tanórákon voltak nevelőink, hanem azon kívül is szinte egész nap. Irányították a délutáni tanulást, figyelték az ének-zenei készülődésünket, este kulturális megmozdulásokra kísérték, megszeretették velünk az olvasást –, hogy csak a leglényegesebbeket emeljem ki.

Egy-két év után rá sem lehetett ismerni a hajdani falusi emberpalántákra. A második évben már szépen énekeltünk, zongoráztunk, helyesebben beszélünk és javult a fogalmazási készségünk, helyesírásunk is. Ezt a változást csak az tudja értékelni megfelelően, aki átélte, vagy végigfigyelte fejlődésünket.

Arra nézve, hogy honnan indultunk és hová jutottunk, csupán egyetlen jellemzőt említek meg. Az első zongoraórán az derült ki, hogy közülünk csak hárman ismerik a hangszert. Mindent az alapfoknál kellett kezdeni. Kitartásunkra, szorgalmunkra is jellemző, hogy egy év után valamennyien zongoráztunk majd összhangzattant tanultunk.

A tanítóképzőben nagyon sok hasznos dologgal kellett foglalkoznunk, talán mert a tanítók már Gárdonyi korában is a falu mindenesei voltak. Érteniük kellett a mezőgazdasághoz, az énekhez, zenéhez, rajzhoz, s még ezernyi apróbb-fontosabb, a mindennapi élethez szükséges mesterfogáshoz. Ez a sokoldalúságra való törekvés a szocialista társadalom építése kezdetén is feladata maradt az iskolának. Nekünk majdnem kétszer annyi tantárgyunk volt, mint más középiskolásoknak. A közműveltségi tantárgyak mellett tanultunk kézimunkát, mezőgazdaságtant, ének-zenét, kórusvezetést, lélektant, logikát, nevelést és tanítást.

Tanítóképzőnknek nagy érdeme, hogy elindított bennünket a leendő új értelmiség göröngyös, nagy erőfeszítéseket kívánó, de szép és felemelő útján, a sokoldalú személyiség kialakításának jegyében. Az iskola hagyományaihoz híven kezdettől hozzászoktattak bennünket a gyerekekkel való bánáshoz, tanítottak emberismeretre és az emberek szeretetére. Ki ne emlékezne közülünk *Hórvölgyi Pista* bácsinak öszszevont osztályok tanítása során alkalmazott mester fogásaira, vagy *Vásárhelyi József* elsősöket tanító művészetére? Ezzel kezdődött pedagógussá válásunk, de végigkísért bennünket a képzés 4 éve alatt az iskola nagyszerű közösségi szelleme, a kiváló vezetők és tanárok világnézeti és jellemformáló példája.

Az intézetben az ott töltött négy év alatt megtanultunk kisebb-nagyobb közösségekben élni, tanulni, dolgozni. Az iskolai közösségekben (osztály) nem az „én” és az „ő” volt a fontos, hanem az osztályközösség. Kint a városban viszont arra voltunk büszkék, hogy mi „prepák” vagyunk. Ugyanígy összetartottunk a kollégiumban is, amelyben gimnazisták is laktak.

A mozgalmi munkában való részvétel mindennapi életünk velejárója lett. Büszkén és lelkesen tevékenykedtünk a DISZ-ben, a diákoththoni tanácsban.

Összegezésként megállapíthatjuk, hogy az egri képzőben

- megszerettük az állandó munkát. Tanultunk, olvastunk, a városban és a környékén rendszeresen részt vettünk társadalmi munkaakciókban.
- Edzett, erős közösségi emberekké váltunk. A sport és természetjárás szükségletünké lett.
- A kisdobos- és úttörő-foglalkozások során, a táborozások alkalmával ellestünk a nevelési módszereket, és ismerkedtünk a vezetés tudományával.
- Az iskola elindított bennünket a szocialista emberré válás útján. Ezért is mindig büszkén emlékezünk a tanítóképzőben eltöltött évekre.

1978. május

Patkó Imre

A líceum építtetője: Eszterházy Károly püspök emléktáblája

*Az első magyar tanítóképző megalapítója Pyrker János László egri érsek
(Barabás Miklós festménye)*

Gárdonyi Géza író emléktáblája (I. emelet)

Az I. világháború hősi halottai (I. emelet)

Dr. Somos Lajos emlékműzeum (VI. emelet)

DR. SOMOS LAJOS

(1904-1988)

Dr. Somos Lajos 1929-ben a Debreceni Egyetemen szerezte középiskolai tanári oklevelét, majd 1933-ban doktorált. 1930-ban került az Egri Érseki Tanítóképzőbe, amelynek 1938-ban igazgatója lett. Az iskolák államosítása után a Gárdonyi Géza Gimnáziumban tanított, majd a tanítóképzés itteni megszüntetését követően főiskolai adjunktusi kinevezést kapott, később igazgatóhelyettes, majd a neveléstudományi tanszék vezetője lett. Oktató-nevelő munkája nyomán pedagógusgenerációk nevelkedtek föl.

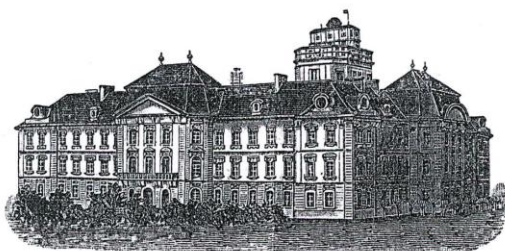

Dr. Somos Lajos emléktábla a múzeumban

A múzeum belső tere a bejárat felől nézve

MEGHIVÓ.

A FELSŐ-EÖRI PYRKER J. LÁSZLÓ

EGRI PATRIARCHA - ÉRSEK ÁLTAL
EGERBEN EZEDELŐTT SZÁZ ÉVVEL ALAPÍTOTT
ELSŐ MAGYARNYELVŰ,
RENDSZERES TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZET,
1928. ÉVI JÚNIUS HÓ 26., 27. és 28-ÁN
ÜNNEPLI MEG

CENTENNÁRIUMÁT,

AMELY ÜNNEPSÉGEKRE
A TESTVÉRINTÉZETEKET, AZ INTÉZET BARÁTAIT
ÉS VOLT TANITVÁNYAIT SZERETETTEL MEGHÍVJA

AZ INTÉZET
TANÁRTESTÜLETE ÉS IFJÚSÁGA.

AZ ÜNNEPSÉGEK PROGRAMMJA :

I.

1928. évi június hó 26-án, este 8 órakor a jubileumi évben végzett tanítók ballagása. Útirány: Lyceum—Káptalan-utca—Vár—Kálvária—Gárdonyi sírja—Dobó-utca—Dobószobor—Széchenyi-utca—Lyceum.

II.

1928. évi június hó 27. és 28-án este 1/28 órakor, a ciszterciek gimnáziumának tornatermében színre kerül

PYRKER.

Ifjúsági színjáték 4 felvonásban, írta Benkóczy Emil, zenéjét szerzette Meiszner Imre. Előadják az intézet növendékei.

Prologust mond: Micska Szaniszló.

A színdarab személyei:

Pyrker János		Székely Andor	
Szkublics Mihály	}	Hornyák György	
Óhidy András		most végzett	Bodnár József
Kócs Sebő		naiigatói	Marciniák Sándor
Percell Miklós			Dobay József
Türjey Laci színtaxista, kiszolgáló diák.		Erdődy István	

* * *

Pyrker János, az amharai fejedelem rabszolgája,
 szakácsa, ... Székely Andor
 Hanfila hercegnő . . . . . G. Czunya Herminke
 Galla rabszolganő . . . . . Benkóczy Klárka
 Galla rabszolga . . . . . Illényi Elemér
Udvari zenészek: Dobay József, Bodnár József, Csillik Bálint, Monzport József, Nagy István, Kiss László, Péntes Miklós, Berg Imre, Kard Ferenc, Szántó László.

* * *

Pyrker J. László, egri patriarcha-érsek		Székely Andor
Udvari pap		Marsi László
Csépány János, Eger város főbírája		Holecz György
Udvarnok, érseki jószágkormányzó		Várallyay Lajos
Szkublics Mihály helytartósági tanácsosok		Hornyák György
Kócs Sebő		Marciniák Sándor
Türjey László, helytartósági fogalmazó		Vizslovszky László
Tanító		Juhász Ferenc

Kisdiákok: Gócz Lajos, Karlecz Zoltán, Tóth László. Katonák, ifjú tanítók.
Az érseki udvar zenészei: Vidinszky László (I. hegedű), Várallyay Lajos (II. hegedű), Münnich Imre (viola), Semperger István (gordonka).

Ének- és zeneszámok. Az I. felvonásban a) Lilla dala. b) Diákbúcsú. (Énekkar). A II. felvonásban a) Keleti szerenád. b) Szent Bernát himnusa a felfeszített Krisztushoz. Éneklő Vasas Tibor. A IV. felvonásban a) Quartett: G. Rossini, G. Zanger No. 5. Cujus animam; b) Hymnus. (Énekkar).

Az I. és II. felvonás történik a XVIII. század végén, a III. és IV. a XIX. század elején. Az I. felvonás Szekubics pécsi lakásán, a II. Afrikában, az amharai fejedelemség székhelyén, a III. és IV. Pyrker egri rezidenciájában.

Az énekkart az egri 13. honvédgyalozezred zenekara kíséri. Az előadásokat pontosan kezdjük.

Belépődíj személyenként 1 P 50 fillér. Jegyek előre a Sajtószövetkezet könyvkereskedésében és az előadások előtt a pénztárnál válthatók.

III.

1928. június hó 28-án reggel 1/29 órakor gyülekezés a Lyceum aulájában, majd a volt növendékek évfolyamonként sorakozva indulnak a főszékesegyházba. 9 órakor szent-mise, Te Deum és a jubileumi zászló megszentelése.

Zászlóanya: DR. HEDRY LŐRINCÉNÉ ömértósága.

Délelőtt 1/211 órakor a jubileumi emléktábla leleplezése a Lyceumban. 1. Magyar Hiszekégy, előadja az intézeti énekkar. 2. Ávató beszéd, mondja Károly Gyula. 3. Az emléktábla átvétele. 4. Hymnus.

11 órakor jubileumi ünnepszég a Lyceum dísztermében.

1. Kehler: Magyar vígjáték. Nyitány, előadja az intézeti zenekar. Vezényli Lőrincz Károly karnagy.
2. Megnyitó beszéd, mondja Venczell Ede, prépost, kanonok, egyházm. főtanfelügyelő.
3. Harsányi—Meiszner: A Grál-serleg köré. Előadja az intézeti énekkar.
4. Alkalmi költemény Fiák Andrásról, szavalja Frits Sándor tanító, az intézet volt növendéke.
5. Ünnepi beszéd, mondja Csanády László dr. igazgató.
6. Rákóczy-induló, előadja az intézeti zenekar. Vezényli Lőrincz Károly karnagy.

* * *

Déli 1 órakor közebed a Tulipánkertben. Egy teríték ára 4 P. Az ebéden való részvétel f. hó 25-ig Simcsó József tanárnál jelentendő be.

